

HUMANETTEN

Nummer 34 Våren 2015

INNEHÅLL:

Redaktören har ordet	3
Niklas Ammert , Vinner man val med hjälp av historia? Nedslag i den svenska debatten inför riksdagsvalet 2014	5
Bjarne Købmand Petersen , Begrepet »sakprosa»	12
Gunilla Söderberg , Den publicerbara bruden: <i>Brur</i> – bevarad feminin <i>i</i> -stamsböjning i svenska dialekter	26
Humtank – vad är det? En intervju med Anna Sofia Rossholm	29
Nyheter från Fakulteten för konst och humaniora	32

Om HumaNetten

HumaNetten tillkom hösten 1997 för att förverkliga ett av målen i den dåvarande humanistiska institutionen vid Högskolan i Växjö's "Verksamhetsplan och kvalitetsprogram för läsåret 1997/98", nämligen att göra texter producerade vid institutionen tillgängliga för en större läsekrets. Redan från början bestämdes att detta skulle bli en helt och hållet elektronisk tidskrift, med utgivning vår och höst, vilket idag betyder att HumaNetten är universitetssveriges äldsta elektroniska tidskrift! Alltsedan starten har HumaNetten, förutom artiklar i skilda ämnen, innehållit recensioner av nyutkommen litteratur en debattavdelning.

Från och med vårnumret 2013, utges HumaNetten av Fakulteten för konst och humaniora vid Linnéuniversitetet.

HumaNetten tar emot såväl populärvetenskapliga bidrag som refereegranskade forskningsartiklar. Bidragsgivare bör ange till vilken kategori deras bidrag syftar. Forskningsartiklar anonymiseras och skickas till två anonyma granskare. Inskickade artiklar bör vara högst 12 000 ord och använda Harvardsystemet för referenser.

Bidrag till HumaNetten skickas som Word- eller RTF-dokument till redaktionen (se e-post nedan). Redaktionen förbehåller sig rätten att kvalitetsgranska och refusera insänt material.

© respektive författare. Det är tillåtet att kopiera och använda material ur HumaNetten för forskningsändamål om källan anges. För övriga ändamål kontakta respektive artikelförfattare.

HumaNettens redaktion utgörs för närvarande av: docent Hans Hägerdal, lektor Karin Eriksson, lektor Per Sivefors och lektor Gunilla Söderberg.

Webb: lnu.se/fakulteten-for-konst-och-humaniora/publikationer/humanetten

Kontakt med HumaNetten: Hans Hägerdal (hans.hagerdal@lnu.se) eller Börje Björkman (borje.bjorkman@lnu.se).

Postadress och telefon:

HumaNetten, c/o Hans Hägerdal, Fakulteten för konst och humaniora, Linnéuniversitetet, 351 95 VÄXJÖ

Tel 0772-28 80 00 (vx)

ISSN: 1403-2279

Redaktören har ordet

Medan en rekordkall maj – som om inte annat kanske är bra för arbetsmoralen – håller på att övergå i försommar skriver jag dessa inledande ord till det kanske sista numret av *HumaNetten* enligt den ”gamla” ordningen. Sedan Växjö högskolas dagar på 1990-talet har tidskriften regelbundet tillhandahållit virtuella artiklar på humaniorafrenten för lekman och lärd. Genom åren har vi publicerat både populärvetenskapliga och lite tyngre akademiska alster. Så kommer det att bli även i fortsättningen, men det finns också långt framskridna planer på att en avdelning av tidskriften ska vikas för refereegranskade artiklar. Vår inriktning kommer emellertid att fortsätta vara bred och inkluderande, och vi välkomnar alla typer av studier inom humanistiska och konstnärliga ämnesfält. Att *HumaNettens* utgivare, Fakulteten för konst och humaniora, har en god potential inom Linnéuniversitet visas av aktuella siffror som avslöjar att fakultetens forskare publicerar sig mer frekvent än systerfakulteterna. Mer om de stundande förändringarna kommer senare.

Detta nummer av *HumaNetten* inleds med en betraktelse av historikern Niklas Ammert om hur politiker i den senaste valrörelsen använde sig av historiska referenser. Det finns en ofta upprepad idé om att ett samhälles moderniseringsgrad står i omvänd proportion till dess historieintresse, vilket skulle göra svenskar i ökande grad historielösa. Som Ammert påpekar finns det skäl att sätta frågetecknen vid detta, och det finns gott om häntydningar till andra världskriget, vilda västern, 1800-talets svenska socialpolitik och en hel del annat i uttalanden som föregick valet 2014. Det finns dessutom skillnader mellan alliansen, SD och de rödgröna i sättet att hänvisa historiskt. Härnäst skriver språkvetaren Bjarne Kjøbmand Petersen om begreppet sakprosa som inte är så entydigt som lekmannen kan tro. Är det ”all litteratur som inte är skönlitteratur”, eller fordrar begreppet en större utredning? På svensk mark kan begreppet bara spåras tillbaka till 1938 då Rolf Pipping förordade det framför ”normalprosa”. Kjøbmand Petersen orienterar oss med fast hand genom de olika definitionsmöjligheter som finns, och diskuterar de didaktiska implikationerna. Gunilla Söderberg, likaledes språkvetare, för oss vidare på begreppsliga banor. Titeln på hennes bidrag för tankarna till prinsbröllopet i dagarna men har i själva verket att göra med det nya sameuropeiska ordkarteringsprojektet ALE. Utifrån detta diskuterar Söderberg ursprunget för ordet ”brud” och hur det förekommer i olika former i de svenska dialekterna. I det fjärde inslaget i detta nummer har *HumaNetten* intervjuat filmvetaren Anna Sofia Rossholm som är fakultetens representant i Humtank. Humtank är en humanistisk tankesmedja som bildades 2014. En av initiativtagarna var just dekanen för Fakulteten för konst och humaniora vid Linnéuniversitetet. I intervjun förklarar Rossholm idén bakom den nya organisationen och varför den behövs. Slutligen har *HumaNetten* tagit en titt på de doktorsavhandlingar som lagts upp under de två och ett halvt år som gått sedan fakulteten bildades i januari 2013. Vi får bekanta oss med så skilda saker som 1960-talets socialmedicinska undersökning om romer i Sverige, hur

man lär sig franska, judiska författare i förskingringen som minns tillbaka på Förintelsen, teorier om förhållandet mellan text och läsare, hur antirökningsreklam funkar, samt poetiska ekfraster. En nöjsam läsning tillönskas i sommarvärmen.

Hans Hägerdal

Ordförande i redaktionsrådet

Vinner man val med hjälp av historia? Nedslag i den svenska debatten inför riksdagsvalet 2014

Niklas Ammert

Slutsatsen av såväl andra världskriget som av det kalla kriget är att demokratierna måste hålla ihop.

Jan Björklund & Carl Haglund, SvD 7 augusti 2014

Den svenska sjukvården har legat hos våra landsting ända sedan 1863. Det behöver knappast sägas att både samhället och vården har genomgått fundamentala förändringar sedan dess.

Göran Hägglund, SvD 30 juni 2014

Regeringen har förvandlat skolpolitiken till vilda västern [...]

Stefan Löfvén, SvD 29 juni 2014

Citaten belyser hur politiker i debatter ofta använder historia som exempel, som argument och som redskap. Kombattanterna hinner sällan passera mer än ett enda replikskifte förrän man ger varandra skulden för något som hände, eller inte hände, under förra eller förrförra mandatperioden. Det närliggande förflutna utgör därmed en direkt handlingsreferens. Historia används eller brukas också när politiska rörelser eller ideologier försöker muta in hela berättelser eller sammanhängande ideologiska arv.¹ De nya moderaternas argumentation under det senaste årtiondet har inneburit att värda det svenska folkhemmet och att kalla sig det nya arbetarpartiet, ett epitet som tidigare varit socialdemokraternas varumärke.

Analyser av politisk retorik visar att historia används i olika sammanhang och med olika syften. Att historia brukas som redskap är ingen nyhet, men historikern Anna Clark pekar på att intensiteten har ökat under senare år.² Användningsområden och teman är både många och varierande: Australiens premiärminister Kevin Rudd bad 2008 landets ursprungsbefolkning om ursäkt för oförrätter i det förflutna, men vände samtidigt skulden och det historiska utanförskapet till ett argument för att skärpa kraven på att alla barn måste omfattas av det offentliga skolsystemet. Det gottgörande, eller ursäktande,

1 Knutsen, Ketil, "Political Frames of Welfare History" i Törnqvist-Plewa, Barbara & Niklas Bernsand (red.), *Painful Pasts and useful memories: Remembering and forgetting in Europe*, Lund: Centre for European Studies (CFE) at Lund University 2012, s. 182 ff.

2 Clark, Anna, "Politicians Using History" i *Australian Journal of Politics and History*, Vol. 56, No. 1 2010., s. 119.

historiebruket blev således med ens ett argumenterande och dagspolitiskt bruk i syfte att stärka den nationella skolpolitikens genomslagskraft. Historikern Ketil Knutsen visar i ett exempel från norsk inrikespolitik hur Fremskrittspartiets ledare Carl I Hagen använde historiska argument då han menade att det norska samhället hotas av muslimsk invandring.³ Historiska referenser kan således användas både i syfte att läka sår i samhället, för att påverka dagsaktuella frågor och för att bygga upp nya skiljelinjer eller motsättningar.

I en svensk kontext var historiens roll i samhället stor under 1900-talet, vilket bland annat märktes i en betydande utgivning av Sverigehistorier under 1960- och 70-talen.

När det gäller politiskt historiebruk har främst SAP, det parti som under huvuddelen av 1900-talet innehade makten, studerats. Internt har partiet odlat arbetarrörelsens historia, men ur ett vidare perspektiv motiverade man efter andra världskriget och framåt sin politik med framstegsanda och modernitet som ledstjärna. Det förflutna förknippades med vurm för stormaktstid, traditioner och konservatism och tjänade främst som en kontrast till det modernas framsteg och det nya samhället.⁴ Ointresset för historia blev en integrerad del av en modernistisk världsbild som i Sverige fick stort genomslag.⁵ Det finns i den hittillsvarande forskningen en tes om en omvänd relation mellan ett samhälles moderniseringsgrad och dess intresse för historia. Den stora europeiska undersökningen *Youth and History* från mitten av 1990-talet påvisar ett sådant samband: ”The more a country is modernized, the more it’s students are demotivated to learn history.”⁶ Sedan några årtionden tillbaka finns det dock anledning att ifrågasätta detta samband. Den historiska dimensionen har, inte minst i populärvetenskap och media, återuppväckts i det svenska samhället. Den enorma floran av historiska magasin, liksom TV-program som Martin Timell och Dick Harrissons *Sveriges historia* eller *Historieätarna* är exempel på detta. Yttre händelser såsom kalla krigets slut, ekonomiska påfrestningar, EU-medlemskapet och inte minst tecknen på ett auktoritärt och expansivt Ryssland har med all sannolikhet verkat pådrivande på denna utveckling. Mot bakgrund av det långvariga modernistiska ointresset skulle man emellertid också kunna påstå att svenskarnas nutida intresse för historia helt enkelt svarar mot ett uppdämt behov. Det förflutna spelar åter en viktig roll för människor när det gäller att skapa förståelse och mening i tillvaron samt att forma tankar om framtiden. Huruvida detta återspeglas i den politiska argumentationen i en valrörelse vet vi dock mindre om.

3 Knutsen, Ketil, ”Historiefortelling som politisk retorikk – En analyse av politiske taler, i Dessingué, Alexandre, Ketil Knutsen & Ann Elisabeth Laksfoss Hansen (red.), *Flerstemte minner*, Hertervig Akademisk Forlag 2010, s. 4-8.

4 Zander, Ulf, *Fornstora dagar, moderna tider: Bruk av och debater om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte*, Lund: Nordic Academic Press 2001, s. 462, 465-467 och 469.

5 Karlsson, Klas-Göran, ”Historia och samhälle – exemplet det moderna Sverige”, i Peter Elmlund & Kay Glans (red.), *Den välsignade tillväxten. Tankelinjer kring ett århundrade av kapitalism, teknik, kultur och vetenskap*, Stockholm: Natur och Kultur 1998, s. 201-213.

6 von Borries, Bodo & Magne Angvik (eds.), *Youth And History*, Volume A, Hamburg: Körber Stiftung 1997, s. 72. I studien har 31000 femtonåringar från 27 stater i Europa samt Isarel besvarat frågor om historieundervisning och historia i vid bemärkelse. Resultaten presenteras både generellt och för respektive region och stat.

Det politiska historiebruket studeras vanligen i ledande politikers memoarer, linjetal eller enstaka debatter. Till detta fogas här svenska partiledares debattartiklar, vilka – åtminstone i Sverige – är en central arena för att formulera idéer eller presentera politiska utspel direkt till väljarna. Denna korta studie behandlar hur svenska partiledare använde historia i debattartiklar i Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet under den dynamiska perioden de tre sista månaderna (14 juni till och med 14 september) före valet till riksdagen i september 2014.

Huruvida debattartiklarna får genomslag i valresultatet är självfallet svårare att uttala sig om. Valrörelser är kommunikativa processer i vilka politiker via flera kanaler försöker etablera en kontakt med potentiella väljare och genom denna kontakt övertyga om sitt budskap. I relationen mellan politiker och väljare finns också en dimension av spel där de folkvalda lyssnar till väljarens problem eller frågor, men i själva valrörelsen och i debatten inför valet är det dock politikerna som agerar och artikulerar sitt budskap. För att budskapet ska nå fram och för att mottagaren ska kunna förhålla sig till det måste det, enligt medieforskaren Jesper Strömbäck, vara såväl igenkänningsbart som förståeligt och helst också upplevas som relevant.⁷ När man hänvisar till historiska referenser är dessa valda för att vara just igenkänningsbara av så många som möjligt. Här finns emellertid två vägar att gå: Den ena innebär att välja neutrala och allmänt kända exempel istället för värde- och konfliktladdade sådana. Syftet är att fler människor ska känna igen sig och att flera ska attraheras av budskapet.⁸ Den andra vägen innebär att välja just tydligt laddade och argumenterande referenser som skärper ställningstaganden i relation till meningsmotståndaren. Tidigare forskning visar att allmänna och förankrade exempel används i den politiska retoriken då det rör sig om linjetal eller mera enkelriktade uttalanden. När det handlar om debatter är de historiska referenserna mer av den argumenterande typen.⁹

Användandet, eller bruket, av historia kan systematiseras och analyseras med hjälp av typologier eller modeller som belyser typ av historiebruk, vem som är brukare, vilket syfte hon har och vilket behov som finns hos brukare och mottagare.¹⁰ I detta sammanhang är det ställt utom allt tvivel att det är politiker som brukar historia och att det görs i syfte att övertyga väljarna om den egna politikens fördelar, gärna som ett led i en gynnsam historisk utveckling eller som ett brott i den utveckling som motståndaren företräder. Historia används symboliskt, ideologiskt och normativt. Det finns således inte behov av att redovisa en fullständig analys av historiebruk. Karl-Georg Faber har studerat politiska debatter i tysk kontext och analyserat historiebruket med avseende på djupet i de

7 Strömbäck, Jesper & Lars Nord (red.), *Kampen om opinionen: Politisk kommunikation under svenska valrörelser*, Stockholm: SNS förlag 2013, s. 10 ff.

8 Sigrell, Anders, *Att övertyga mellan raderna: en retorisk studie av underförstådda inslag i modern politisk kommunikation*, Umeå: Institutionen för nordiska språk, Umeå universitet 1999, s. 308.

9 Faber, Karl-Georg, "The Use of History in Political Debate" i *History and Theory*, Vol. 17, No. 4 1978, s. 59.

10 Karlsson, Klas-Göran, *Historia som vapen: Historiebruk och Sovjetunionens upplösning 1985–1995*, Stockholm: Natur och Kultur 1999, Aronsson, Peter, *Historiebruk: att använda det förflutna*, Lund: Studentlitteratur 2004.

historiska referenserna. På en ytlig nivå används historia för att exemplifiera medan det på en mellannivå handlar om att skapa förståelse genom att man knyter an till meningsbärande berättelser eller redovisar tolkningar. På den djupare och mer genomarbetade nivån fungerar historia som argument för den egna linjen eller emot motståndarens.¹¹ Modellen är användbar som en yttre analysram i min studie. Därtill görs en indelning av historiebruken som endera av a) ett positivt och förankrande historiebruk eller b) ett negativt utmärkande – eller rentav avskräckande – historiebruk.

Begreppet historia är omfattande och här avses två övergripande aspekter av historia, de korta linjernas historia respektive de längre linjernas historia. Med korta linjer menar jag i detta sammanhang den mycket korta tidsrymd som sträcker sig ett decennium bakåt i tiden. Såväl väljare som politiker har möjlighet att minnas viktiga händelser och förhållanden. Likaså kan dagens aktiva politiker anses vara ansvariga för eller delaktiga i beslut som fattats. De längre linjernas historia spänner över vida tidsrymder och kan snarast antas användas som referens, symbolik och metaforik.

Valrörelsen 2014

Valrörelsen 2014 utgjorde inget undantag när det gäller att använda historiska referenser. Under de tre sista månaderna före valet i september 2014 innehöll 23 av partiledarnas totalt 30 debattartiklar i *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* referenser till det förflutna. Referenserna varierar från att i en bisats ge ett exempel ur det förflutna till att bygga upp argumentationen med utgångspunkt i historiska linjer. Alliansens företrädare står för hälften av artiklarna med historiska referenser, de rödgröna för något färre och Sverigedemokrater och Feministiskt initiativ för enstaka.

I artiklarna behandlas en vid palett av ämnen, från kritik mot valsystemet, via frågor om skolan, svenska för invandrare (SFI), miljö, vård, ekonomi, arbetsmarknad, livsmedel och kriminalpolitik, till utrikes-, freds- och försvarsfrågor. Numerärt sett var frågor om skolan mest frekvent förekommande följt av utrikes- och försvarsfrågor. Endast i ett fåtal artiklar använder partiledarna historiska referenser när det gäller miljöfrågor. Miljöfrågan torde gå att rama in och argumentera för med hänvisningar till den svenska rena naturen samt till traditionen med allemansrätten, friluftsliv och livsmedel av hög kvalitet. Måhända finns rädslan att en sådan argumentation skulle peka mot en traditionell eller omodern syn på samhället. Ofta paketeras miljöfrågan som en framtidsfråga och försiktigheten med det bakåtblickande blir tydlig.

I de 23 artiklarna ger man historiska referenser i huvudsak ringa eller mellanstor vikt. Det historiska perspektivet tillmäts stor vikt i artiklar som behandlar skolkvalitet¹²

11 Faber, 1978, s. 44-64.

12 Till exempel SvD 29/6 2014, DN 2/9 2014.

(SAP), sjukvårdsorganisation¹³ (KD), skärpt lagstiftning mot inbrott¹⁴ (alliansen), arbetsmarknadspolitik¹⁵ (M) och NATO-medlemskap¹⁶ (FP).

Det råder ett samband mellan att lägga stor vikt vid de historiska referenserna och den funktion som de fyller i debattartiklarna. I exemplen ovan använder man historia främst som ett argument. Man drar slutsatser av det förflutna, man hämtar argument för kontinuitet eller tar man avstånd från något icke önskvärt. I exemplet nedan låter man det förflutna utgöra just argument:

Finland och Sverige anslöt sig till EU år 1995. Två länder som tror på demokrati, individuell frihet, tolerans, marknadsekonomi, rättsstat och socialt välfärdssamhälle, kort sagt vi tror på den liberala samhällsmodellen. Det är denna samhällsmodell med dess humanistiska värderingar som EU men även Nato byggt upp för att värna om att våra barn och barnbarn också ska få växa upp i frihet.

Slutsatsen av såväl andra världskriget som av det kalla kriget är att demokratierna måste hålla ihop. Demokratins väsen är att lösa konflikter genom dialog, inte med vapenmakt, men när demokratin hotas måste även demokratier kunna skydda sig, annars kommer auktoritära krafter att ta över.

Jan Björklund & Carl Haglund SvD 7 augusti 2014

När det gäller ekonomi, HBTQ-frågor och vissa skolfrågor utgör de historiska referenserna istället exempel och då med funktionen att sätta in läsaren i sammanhang samt att förklara problemställningar och budskap:¹⁷

Skolan var redan under tidigt 2000-tal i behov av stora reformer och investeringar. Men i stället valde regeringen Reinfeldt att lägga 20 gånger mer på skattesänkningar än på skolsatsningar, samtidigt som kommunernas ekonomi drabbades av ökade socialbidragskostnader. I stället drabbades skolan av hafsiga regeländringar, ökad vinstjakt och billig symbolpolitik. Det är ett moraliskt val, som bidrar till att de 125 000 barn som föds i år tillhör en generation som kan få det sämre ställt än sina föräldrar. Men så behöver det inte bli. Vi kan göra ett annat val. Vi kan skapa förändring, så att nästa generation får det bättre.

Stefan Löfvén et al. DN 2 september 2014

Artikeln budskap visar på den bild som SAP vill ge av läget. Man redovisar ett problem, men det förflutna utgör i sig inget argument.

Anknytningar och hänvisningar till historien görs i huvudsak genom korta historiska linjer (vilka i de här exemplen utgörs av det senaste decenniet) som sammanfaller väl

13 SvD 30/6 2014.

14 DN 23/6 2014.

15 SvD 3/7 2014.

16 SvD 7/8 2014.

17 Exempelvis SvD 1/7 2014, SvD 3/7 2014, DN 30/7 2014, 1/8 2014, DN 2/9 2014.

med frågor om ekonomi, skola, kriminalpolitik och miljö.¹⁸ De historiska hänvisningarna har här inte någon stark metaforisk kraft, utan beskriver den dagliga politiska diskussionen och relaterar till frågor som väljarna kan ha i minnet.

De något längre historiska linjerna (här längre än ett årtionde) används däremot i andra frågor. De är tämligen lätträknade, men relaterar till mer välkända historiska händelser. Som citatet ovan om NATO-medlemskap visar knyter Folkpartiet an till erfarenheter efter andra världskriget, i synnerhet demokratiernas samarbete i syfte att skydda just demokratin.¹⁹ Alliansens plödojé för en ansvarsfull ekonomisk politik liksom för vikten av arbete innehåller tillbakablickar till 1930-talets krisår.²⁰ På motsvarande sätt tar Göran Hägglund utgångspunkt i 1830-talets sjukvårdsorganisation då han argumenterar för att det är hög tid att förändra densamma.²¹ Frågor om fred och försvar, arbetsmarknad samt sjukvård är i flera avseenden traditionellt gemenskapande frågor i det svenska samhället. De långa historiska linjerna utgör förhållandevis icke-kontroversiella berättelser som många kan förväntas acceptera. Dessa linjer fyller också funktionen som stärkande argument.

Hur historiska referenser används

När det gäller hur partiledarna använder sig av historiska referenser kan en grov indelning göras i ett positivt och förankrande respektive ett negativt och avståndstagande historiebruk. Det förstnämnda tillämpas i större utsträckning av alliansens företrädare, vilket är förväntat med tanke på att man har regerat under de senaste två mandatperioderna. Alliansens partiledare använder historien bland annat i form av referenser till just den egna regeringsperiodens reformer och framsteg. Man är också ensam om att knyta an till en längre svensk politisk tradition av fred, trygghet och en förhållandevis lugn arbetsmarknad.

Det negativa avståndstagande historiebruket förekommer endast i en knapp tredjedel av det totala antalet artiklar med historiska referenser. Här finns en övervikt av oppositionens partiledare, varav MP har skrivit fler artiklar än Fi, SAP och SD. Endast i ett fåtal av dessa artiklar går man i polemik med utvecklingen under alliansåren och använder den som argument. Denna typ av historiebruk ökar dock något under valrörelsens sista två veckor. Artiklarna behandlar bland annat alliansens skolpolitik och förändringar i arbetet mot hatbrott.²² Ett tydligt uttryck för polemik med den politik som förts under de senaste mandatperioderna ger Åsa Romsson, Isabella Lövin och Maria Wetterstrand från Miljöpartiet:

18 DN 5/9 2014, DN 14/6 2014, SvD 14/6 2014.

19 SvD 7/8 2014.

20 DN 21/8 2014.

21 SvD 30/6 2014.

22 DN 2/9 2014, DN 5/9 2014 och SvD 7/9 2014.

2009 lovade Reinfeldt att Sverige skulle betala sin andel av FN:s klimatfinansiering för att hjälpa fattiga länder att möta klimathotet och hoppa över fossil energi i sin utveckling för att i stället gå direkt på förnybart. Finansieringen ska enligt avtalet ske utanför biståndet, men hittills har alliansen inte levererat en enda ny krona. I Miljöpartiets budgetförslag prioriteras den finansiering som är utlovad.

Åsa Romson et al. DN 5 september 2014

Andra avståndstagande historiebruk rör erfarenheter av tidigare europeiska krig och de numera alltmer frekventa terrorhoten, vilka Fp-ledaren vänder sig mot då han förespråkar ökat mellanstatligt samarbete och ett svenskt medlemskap i NATO.²³

*

Under kvartalet före riksdagsvalet 2014 agerade partiledarna i genomsnitt var tredje dag på de stora rikstidningarnas debattsidor. I huvuddelen av debattartiklarna hänvisade man till historien, företrädesvis den nära men också i form av längre historiska linjer. Det råder ett samband mellan att ge de historiska perspektiven förhållandevis stort utrymme, att använda längre historiska linjer och att låta dessa utgöra argument. Något grovt beskrivet kännetecknar denna beskrivning alliansens historiebruk. De rödgröna hänvisar till det senaste decenniet, använder det förflutna som exempel och i mer begränsad utsträckning. Sverigedemokrater och Fi, däremot, gör ytterst få referenser till det förflutna. I valet 2014 verkar det inte ha varit till deras nackdel.

23 SvD 14/8 2014.

Begrepet »sakprosa»

Bjarne Købmand Petersen

Er det korte spørsmålet *Hva er sakprosa?* (Tønnesson 2012) et relevant spørsmål å stille og relevant i forhold til hva? Hvorfor kommer dette spørsmålet opp og i hvilken forforståelse? Hvilken verdiorientering har spørsmålet i sin kontekst og hvordan kommenteres og besvares spørsmålet? Hvordan tolker og bruker noen svaret og til hva?

Slike spørsmål fører i flere retninger fordi de både relaterer til pragmatiske kontekster hvori de ellers opptrer, til vitenskapelige kontekster hvori de utforskes og uansett til epistemologisk orientert refleksjon. Men kommer vi »lenger enn til å fastslå at 1) sakprosa er litteratur og 2) skjønnlitteratur er litteratur (Johnsen 1995)»? (Grepstad 1998, 595) Eller til at »det er all litteratur som ikke er skjønnlitteratur»? (ibid: 594)

Substantivet »sakprosa» går an å dele i »sak» og »prosa». Hva er en sak og hva er prosa? Det er mulig å si noe om begge deler, selv om en innvending kunne være at bare det sammensatte substantivs helhet kan denotere ordets dialogiske symbiose. »Hva en sak er» kan tilmed negeres syntaktisk: Hva er *ikke* en sak? Er »tekstmelding» ikke en sak for eksempel? Er »nyheter» ikke en sak? Eller er »nåtid» ikke en sak? Eller er »dikt»? Har vi kanskje her en »sak», hvormed vi kunne mene å uttrykke at vi har et »spørsmål» til et ord, som for øvrig konnotativt assosierer til mange andre ord, for eksempel til ord som »emne», »utfordring» og »jura».

Egentlig er det en utfordring å skulle avgrense hva nettopp et ord som »sak» betyr. Enklere er det kanskje å beskrive og definere »epiler» og »pærer». Er disse to fruktene forresten »saker»? Eller er bare »frukt» en sak? Hva må forstås ved »sak» for at det kan være en »sak»? Hva er kort og godt forforståelsen av »sak» i »sakprosa»?

Etymologisk kan »sak» settes i forbindelse med det norrøne »sok» avledet av det germanske »sako» (»strid, søksmål, tvistemål som føres i retten» og »sakan» »stride, anklage» (Caprona 2013, 1003). I nåtid anfører ordboken betydningen »rettssak; forhold, formål, gjenstand». Forforståelsen av »sak» i »sakprosa» framstår slik sett ikke entydig. Andre substantiviske sammensetninger som *saksanlegg*, *saksbehandler*, *sakregister*, *saksområde* bekrefter inntrykket; adjektivisk bruk av »sak-» i et ord som *saklig* problematiserer ordets betydning ytterligere. »Men saklighet er ikke et absolutt begrep. En teksts saklighet vil kunne vurderes forskjellig av lesere med ulike utgangspunkter» (Hvenekilde 1998, 540).

Enklere er det med »prosa». I hvert fall kan vi relatere dette ord til antikkens hovedsjangertriade *epikk*, *lyrikk* og *drama*. »Lyrikk» er en annen slags »tekst», en annerledes fremstillingsform. »Drama» kan uansett inneholde regibemerkninger bestående av den slags tekst vi også i nåtiden benevner »prosa», selv om dramaet primært inneholder *fiktive* replikker. *Faktiske* replikker tar »skridtet fra mythos til logos» (Lindhardt 1989,

80) og det får »i første omgang betydning for det, vi kalder sagprosa» (ibid: 80), som ikke er *identisk* med skriften, men oppstår »på grund av skriften» (ibid: 80). Tilbake står da »epikk». Er »prosa» et episk element, en del av »epikk» eller er »prosa» noe som kommer i tillegg utenfor »epikk»? Et svar vil naturlig være at det jo er »epos» der som kunstnerisk uttrykk gir navn til »epikk» og at »prosa» derfor er en fremstillingsform som kommer i tillegg. Vi ser dette indirekte presisert hos Aristoteles, hvor han i sin poetikk skriver om »diktning og virkelighet»: »Diktverket fremstiller virkeligheten slik den burde være» (Aristoteles 2004, 68). Det åpner imidlertid for andre spekulasjoner om virkelighet og sannhet, for umiddelbart forut for det siterte presiserer Aristoteles: »Hvis noen kritiserer diktverket og sier at det ikke er sant, kan problemet løses» hvormed han mener at diktverket er sant og ikke sant på samme tid. Vi må hertil føye at sjangerhierarkiet i gresk antikk (på vei *fra* dominerende oralitet) også rommer filosofiske og vitenskapelige skrifter supplert med »lovtekst», »krønike», »historieskrivning» som alternative muligheter for kategorisering. I Rom kan vi siden se latinsk »prosa» spre seg mere på sjangerne »brev» og »filosofiske verk» (Cicero), »kommentarer» og »beretninger» (Cæsar) og »historieskriving» (Livius). Mengden av tekster betraktet som *prosa* vokser, hvilket vi betrakter som tillegg til »lyrikk», »drama» og »epos». Vi kan imidlertid ikke ut fra denne utviklingen avklare prosaens definisjon, da vi til nå mest definerer den negativt i forhold til andre kategorier.

Likevel har »prosa» som begrep sin opprinnelse og etymologiske forklaring: »Av latin *prosa* (oratio) »likefram (tale)» (uten versenes omvendte ordstillinger). Prosa er hunkjønn av *prosus*, som bygger på *pro-* »fram» + *versus* »vendt»» (Caprona 2013, 634). Vi kan med etymologisk begrunnet støtte se at prosa har røtter i muntlige »tekster» framført »prosaisk». Talernes taler i antikken var »prosaiske» i retorisk ramme og forberedt gjennom *elocutio* og *memoria* til *actio*. At de kunne framstå og oppleves som episke verker endrer dermed ikke på at de ble framført i »prosa» (»likefram (tale)») som datiden så det.

Den likeframme *talen som prosa* blir supplert eller vi kan si fordoblet med den likeframme *skriften som prosa* uavhengig av for eksempel syntaksens organisering i setningslengde eller dybde. Ordet og siden begrepet »prosa» skiller i sin opprinnelse ikke mellom »skriftlig» og »muntlig». Internasjonal nyere forskning bekrefter dels at vi kan tillate oss å definere disse »tekstene» som »prosa» og dels at kildene, som denne forskningen bygger på, ikke kan registrere et skille mellom muntlig og skriftlig »likefram tale» i den greske antikk: »Prosa wurde ... Ausdruchsform für sachbezogene, begründende, auf Empirie beruhende Darstellungen empfunden ... Autoren nicht mehr nur an einen bestimmten Leserkreis denken, obgleich Prosa wie Poesie sicherlich zunächst für den mündlichen Vortrag bestimmt waren» (Zimmermann 2011, 261). Så vel det greske »grammatiké» som det latinske »litteratura» var ord for kunnskap om lesing og skriving. Likevel hadde man i tillegg »prosa» som et felles ord og begrep. Det var »utenkjelig å stengja [...] historiefremstilling og skriftfesta taler ute fra litteraturen» (Grepstad 1998,

598). Men videre var »prosa» både skriftfestet »likefram» tekst framført muntlig og likefram tale ellers - så lenge det var »sachbezogen» (bemerkt *sach-*), »begrundet» og »auf Empirie beruhend». Derfor ble »prosa» en forgjenger for et utvidet tekstbegrep, som rommer både talespråk og skriftspråk. Også hos Quintilian er det »eit tydelig samband mellom retorikk og det som i dag blir kalla sakprosa» (Meldahl 1986). Tilmed har »mundtlige genrer udgjort et tyngdepunkt i sagprosaen» (Lindhardt 1989). Når vi da adderer »sak» med »prosa» i ordet og begrepet »sakprosa» kommer vi tilbake til spørsmålet: Hva er »sakprosa»?

Sakprosaens røtter

Vi kan finne tekster som »prosa» helt tilbake i antikken, har vi sett. Men hvor langt tilbake i tid kan vi finne »sakprosa»? Her må vi skille mellom »sakprosa» som ord og begrep og forstå at andre ord og andre begreper kan ha blitt brukt om identiske eller tilsvarende forekomster av samme type »tekst» på et tidligere tidspunkt så vel i Norge og Norden som internasjonalt og globalt.

Ordet »sakprosa» kan vi i første omgang spore tilbake til 1938 i Sverige, hvor språkforskeren Rolf Pipping drøfter hva han benevner »denne sakliga stilart som i svensk stilistik vanligen kalles »normalprosa»». Jag föredrar benämningen »sakprosa» eller »objektiv prosa», för därmed ange stilartens väsentliga syfte» (Pipping 1938). Han karakteriserer altså stilarten som »den objektive framstillingstypen [...] Følelsesuttrykk er prinsipielt utelukket» (Tønnesson 2012, 19) og »den objektive stilarten är i grunden en enda» mener han (Grepstad 1997, 47). I sin konklusjon foretrekker Pipping altså »benevnelsen »sakprosa» eller »objektiv prosa»» (ibid: 19). Han kunne valgt et alternativ som »likefram prosa» begrunnet med ordets og begrepets røtter, men utpeker »objektiv» sidestilt med »sak-«. Dermed plasserer han seg mellom flere stoler, for da blir prosaen verken helt »normal-«, helt »objektiv» og heller ikke »likefram»; »prosa» adderes bare med »sak» som en graduert »objektiv» størrelse.

Hva vil det si at noe er »objektiv[t]»? Spørsmål om *gyldighet, sannhet og objektivitet* står i forbindelse med hverandre og vi kan her bare vise til den epistemologiske debatt mellom posisjoner som positivisme, historisme, strukturalisme og poststrukturalisme for å bekrefte den erkjente relativitet (Kjørup 2008). At alle ytringer i likefram prosa skulle være »objektive» holder ikke. Pippings tilvalg av »objektiv» er derfor med nåtidens øyne uheldig og nærmest naiv. Han velger det som positivist, noe vi kan se av hans ord om »det intellektuelle utløsningsbehovets stilart»: Akademias intellekter *framstiller* objektivt. Dette understøttes av hans verdiladede bruk av ordet »saklig». Noe er »saklig» og noe annet tilsynelatende »usaklig», men bare det »saklige» er derfor »sakprosa». I sin forklaring viser Pipping da både til »sak» som emne (»kommer alt an på sak») og til »sak» som validering (»denne saklige stilarten»). Nok derfor er det (som Pipping ser det) likevel kortere avstand mellom »sakprosa» og »objektiv prosa» fordi han med »sakprosa» mener å si »saklig prosa». Dette står i kontrast til hva vi tidligere i framstillingen kunne si om »sak». For Pipping er det ikke *prosa om sak* forstått som emne men *prosa framført saklig* (»objektiv»). Det ble nødvendig »å forstå hva sak- inneber. Det saksretta, ikke det saklege, er det typiske ved sakprosaen» (Grepstad 1998, 632).

Det svenske ord og begrep »normalprosa» velger Gustaf Cederskiöld i 1897 framfor »den typiska prosan» til å representere »det bildade samtalspråket» (Grepstad 1997, 48). Det er den «språkart, som vanligen brukas av bildade svenskar til skriftlige meddelande» (ibid: 48). Den er tilmed både *affektfri*, *objektiv* og *upersonlig*. Men »formen» må ikke ta oppmerksomheten fra »innhålllet, utan måste tillåta läsaren att med störste möjlig lätthet, hastighet och säkerhet tillägna seg detta» (ibid: 48). Ordet »normalprosa» inngår i Cederskiölds trio »lågprosa», «»normalprosa» og »högprosa», noe som kan være medvirkende til at ordet forvitrer som en felles betegnelse for tekst, selv om ordet «normalprosa» ellers inngår i begrepsbruken både i Sverige, Norge og Danmark på 1900-tallet. Dette ser vi så sent som i 1965 i *Svenska Akademiens Ordbok över svenska språket* og i 1986 i *Nynorskordboka* og *Bokmålsordboka* (Grepstad 1998, 595).

Logos, *etos* og *patos* kan inngå i en drøfting av »likefram prosa». Det velger Tønnesson som tolker Pippings logikk som »logos, altså saken selv som overbevisningsmiddel» og »egnet til å styrke forfatterens saklighetsetos» (Tønnesson 2012, 20); i seg selv endrer det ikke noe på drøftingen av definisjonen av den »likefremme prosa», men bare på Pippings »ambisjon» (ibid: 23) om hva den skal brukes til, og på Tønnessons egen verdiforestilling: Den representerer »den knusktørre sakligheten [,]et prisverdig ideal» (ibid: 23) hvormed Tønnesson innskriver sympati for Pippings oppfatning.

»Et gjennomgående synspunkt» i Tønnessons framstilling er «at sakprosaen særkjennes av sitt intensjonelt direkte forhold til virkeligheten» (ibid: 25). Det er et våget synspunkt all den tid at nettopp teksters *intensjonalitet* har blitt diskutert så inngående hos tekstforskere. Lettere blir overbevisningens kraft heller ikke med »virkeligheten», som har det liksom »sannheten» og »objektiviteten». Retorisk er det fristende å spørre etter eksempler på prosa *uten* et prinsipielt »intensjonelt direkte forhold til virkeligheten». Videre må vi påstå at det verbale skillet mellom »direkte» og »indirekte» kan vise seg vanskelig å bruke som parameter.

Vi skal se at Tønnesson ikke står alene med »virkeligheten» som parameter. Riktignok kan vi forestille oss å benevne noen »tekster» som *uvirkelige*, men fra *benevnelse* til *forståelse* av innhold kan det nok bli avstand. Når noen derfor til og med som tittel velger seg *Verklighetens tekster* (Svensk sakprosa 2001) er det nytt. For hva er *uvirkelighetens* tekster? Er hensikten bare å kontrastere til *fiksjonens tekster* må vi i hvert fall spørre om disse derfor ikke inngår i eller relaterer til virkeligheten? Dersom det omvendt ikke er *fiksjonens* tekster, hva tenker seg Tønnesson da? Han underminerer siden delvis skillet med at »de fleste tekster ytrer seg om verden på en (intensjonelt) direkte måte» (ibid: 32).

»Sakprosa» er en «»overkategori for faglitteratur» (ibid: 33) uansett om vi *kan* finne »faglitteratur» *side*stilt nivåmessig med »skjønnlitteratur». Kategorien er »kulturelt konstruert» (ibid: 31) men kommer senere enn »normalprosabegrepet», som ble etablert før Pipping (ibid: 25). Om dette har vi usikre kilder, men »først på 1800-tallet begynner man for alvor å skille mellom skjønnlitteratur og annen litteratur» (ibid: 25). Dette synspunktet har vi problematisert og tilbakevist ovenfor med henvisning til en korrigeret og forskningsbelagt forståelse av antikkens tekster i Hellas og siden i Rom. Men dette bare forsterker spørsmålet: Hva er da »sakprosa»? Eller rettere: Hva består den senere kulturelt konstruerte kategori av? Det er fristende å svare at »sakprosa» som begrep er ren fiksjon, da vi i Tønnessons verksted kan se fiksjonens tilblivelse:

Fra en »kvantitativ« betraktning finnes det »mer uskjønn sakprosa enn uskjønn skjønnlitteratur« (ibid: 28) og »dette siste kan kanskje tale for en innsnevring av sakprosabegrepet«. Han bruker som Pipping en kvalitativ forestilling som mål for en kvantitativ avgrensning. Uansett at for eksempel alle *bruksanvisninger* og *varedeklarasjoner* er »likefram prosa« vil han frasortere noen av de »gjørkjedelige« og de »uforståelige«. Dette kan »vi« lykkes med ved at »vi sjonglerer med noen ulike betydninger på samme tid« (ibid: 29). Han re-verbaliserer Pippings dualisme ved å foreslå en »toleddet definisjon« (ibid: 29), som han snart endrer til en treleddet ditto.

Vi får også innblikk i hvordan »Berge og jeg selv sammen med sakprosastudentene høsten 2006 bestemte oss for« å sette ord på forståelsen og den videre konstruksjon av en annerledes sakprosadefinisjon ved »radikalt å revidere Wikipedia-artikkelen om sakprosa« (ibid:29). I et mix av deskriptive og normative formuleringer framstilles seks ulike betydninger av »sakprosa« i kontekstene *Kulturpolitikk*, *Bokbransje*, *Forfatterforeninger*, *Massemedier*, *Pedagogikk*, *Forskning og høyere utdanning*. I tillegg nevnes »noen viktige forskningsfelt«: *Læremiddelstudier*, *Vitenskapsretorikk*, *Medieforskning* og *Arbeids- og hverdagslivets tekster* (ibid:30f). I den edle hensikten å oppdatere terminologien klarer aktørene å legge avstand til en samlende definisjon av »sakprosa« samtidig som man bidrar til at ordet og begrepet »sakprosa« blir rekonstruert og spikret som nettopp *de* ser det.

Denne intervensjon setter Tønnesson så senere i dialog med sin personlige konstruksjon av en ny sakprosadefinisjon, som han stiller følgende krav til: Den bør »være forsiktig med« å gå »på tvers av tid og rom«, den må være »praktisk« og den må »bidra til å utvikle tekstkulturene« (ibid:32). Han bestemmer seg for at definisjonen skal ha tre ledd: en hovedbetydning og to virkeområder: *Sakprosa*, *Litterær sakprosa* og *Funksjonell sakprosa*. - »Men hva som er funksjonelt god sakprosa, er situasjonsavhengig« (Grepstad 1998, 631).

I sitt forslag åpner han for en rekke parametere, som de enkelte definisjonsdeler settes i relasjon til. Et parameter er for eksempel *sjangere*, men han løfter det ikke inn i *litterær sakprosa* (bare i »medier), selv om han oppfatter og definerer *Sjangerkatalog for sakprosa sortert etter teksttype* som et »pionerarbeid« (Tønnesson 2012, 43). Det er et inkonsekvent valg at han ikke lar funksjonell og litterær sakprosa formelt sidestille i sin delte definisjon med det utgangspunkt, for Grepstads *sjangerkatalog* (Grepstad 1998, 647) er jo nettopp det bilde på sakprosaen han ellers tilslutter seg: funksjonelle og litterære kategorier under oppdelingen i *argumenterende og utgreiende, fortellende og skildrende, pedagogiske og rettleidende*.

Tønnesson velger i tillegg parametere som *plassering i medier, publisering, tilgjengelighet, språk i samspill med tegnsystemer, litterære virkemidler, forfatter, forfatterforståelse og adressat*. Disse er delvis sammenfallende med Grepstads parametere i hans definisjon: »forfatter, tekst, sjanger, kontekst, publisering og bruk« (Grepstad 1998, 596). Overordnet preambel for Tønnessons definisjon er »direkte ytringer om virkeligheten« som kommuniserer gjennom »verbalspråk [...] ofte i samspill med andre tegnsystemer«. *Verbalspråk* kreves. Ordet »direkte« finner vi brukt annerledes hos Nøjgaard (1993): Tekster som «direkte forholder seg til virkeligheten ... hvad enten de henviser til noget, der er, har været eller ønskes realiseret» (Grepstad 1998, 595).

Bemerkelsesverdig bestemmer Tønnesson seg også for at *funksjonell sakprosa* bare henvender seg »på vegne av en institusjon [...] kollektiv» hvilket ifølge formuleringen får som konsekvens at individene alene får *litterær sakprosa* til å ytre seg i, og den »er» jo bare »forlagspubliserte tekster». *Funksjonell sakprosa* medtar for eksempel heller ikke mobiltelefonens sms, hvilket dermed utgrenser hans forståelse av »tekst» i nåtidige funksjonelle fora for kommunikasjon. Til gjengjeld plasserer han seg med dette på linje med Grepstad med dennes avgrensning: »Eg [har] sett bort frå reklame, avisprosaen med sine mange undersjangrar, og upublisert prosa ...» (Grepstad 1998, 646). Tønnessons definisjon i sin tredelte helhet framstår ikke entydig og klar men snarere uryddig og selvmotsigende, og vi kan spørre oss hvorfor? Speiler det mer hvordan og »hva samfunnet har institusjonalisert» (ibid: 33) til nå som »likefrem prosa»? Noe tyder på det. Definisjonen forsøker å besvare spørsmål om hva sakprosa er men klarer ikke å forholde seg ryddig til det. Vi får ikke presentert en forventet »ved x forstås»-definisjon, men en slik innsigelse går naturligvis bare på forventning til sjangeren »definisjon». Uryddigheten består mere av definisjonens kontekstualisering og ekskluderende adressatpraksis, dens ekskluderende plasseringspraksis og dens ekskluderende forfatterpraksis. »Tekster» defineres normalt ikke ut fra hvem de vender seg til eller om de har blitt forlagspublisert. Tenk om vi valgte å definere »lyrikk» på den måten. Det ville føre til omfattende protester og påstander om naivitet. Men her hos Tønnesson blir »sakprosa» likevel dristig definert på en slik måte.

Definisjonen er også preget og farget av »direkte ytringer om virkeligheten» (ibid: 34) konstruert og tilpasset med uttrykkene »professorat i sakprosa», »innkjøpsordning for sakprosa», »Brageprisen», »pressens litteraturseksjoner», »sakprosaforfatterne», »Kunnskapsløftet» og »sakprosaforskning» (ibid: 8ff). Forholdet mellom tegnet (ordet »sakprosa») og det betegnede (sakprosa) er »tilfeldig» (ibid: 22).

Er »ytringer» om virkeligheten en overkategori for »sakprosa», kunne vi i tillegg spørre. Svaret bestemmes av vår forståelse av »tekst». I den ovenstående definisjonen brukes »Sakprosa er tekster» og »Sakprosaeteksten» (ibid: 34). Dersom »ytringer» kan uttrykkes enten gjennom muntlig/skriftlig verbalspråk *eller* gjennom andre tegnsystemer må vi oppfatte »ytringer» som en overkategori, ettersom »sakprosa» ifølge definisjonen bare »kommuniserer gjennom verbalspråk ..i *samspill* med andre tegnsystemer» (ibid: 34). Et foto i *Instagram* er nettopp en ytring men ikke »sakprosa». For Grepstad er »*tekst* ei meningsberande, skriftleg eller munnleg utsegn med indre sammanhengar, basert på konvensjonar og forma i ein kontekst» (Grepstad 1998, 621). Han avgrensner imidlertid dette til *tekstelement*, *teksttype* og *skrivemåte* og låser dermed sakprosaen til skriftkulturen.

Imellom »ytring» og »sakprosa» finner vi også ordet »saktekst». En verbalspråklig *ytring* trenger ikke neksus (subjekt og verb): *Hjelp!* Men trenger *sakprosa* neksus? Er »*Hjelp!*» sakprosa? - Nemmere er det kanskje å spørre om ytringen »*Hjelp!*» er en »saktekst» ettersom kjernen her er »tekst», som uansett er et ord og en overkategori for »sakprosa». Tønnesson bruker i sin definisjon (som Detlef) hybridene »sakprosaeteksten» men det er jo som å uttrykke »sakteksteteksten». Han kunne ha valgt å bruke »sakteksten».

Vi har til nå sett at »sakprosa» som ord og begrep vanskelig lar seg definere og videre at ordet »saktekst» må kategoriseres ovenfor »sakprosa». Dette kunne tale for å samle seg om »saktekster» som overordnet begrep og dekkende for det vi nå benevner som »«sakprosa». Andre ord som »normalprosa», »allmennprosa», »fagtekst» og »faglitteratur» har ikke dette overordnende kategoriseringspotensiale. Flere eller kanskje alle »likefremme» tekster i alle tegnsystemer kunne underforstått kategoriseres som »saktekster», som utvider den historiske forforståelsesrammen fra »prosa» bestående av likefram skrift og tale til alle likeframme tegn. At en slik terminologisk endring ikke forhindrer seriell tilstedeværelse av fiksjon i saktekst (og omvendt) trenger ikke være et argument for ikke å gjennomføre endringen. Det pragmatisk besværlige i å skulle omskrive ordet i alle kontekster ville derimot i kombinasjon med andre argumenter foreløpig forhindre det. Ordet og begrepet »sakprosa» blir derfor nok foreløpig videreført.

»Men hva er da sakprosa? Definisjonene svirrer rundt. Det er på høy tid at noen forklarer hva sakprosa er» (Tønnesson 2012, 9). Men det »finnes ikke et sett av nødvendige og tilstrekkelige definisjonskriterier på det vi kaller sakprosa; ikke virkelighetsrelasjonen, slett ikke leserens forventning til en virkelighetsforpliktelse» (Sejersted 2010, 29). Tønnesen mener sakprosa lar seg «forklare», og han prøver seg med en utredning av og definisjon på begrepet, som vi ser ham argumentere for i den norske konteksten. Teksthistorien byr imidlertid på mange andre definisjoner »med vidt ulike perspektiv» (Grepstad 1997, 49) og vi har sett noen eksempler på ord som viser til andre måter å definere likeframme tekster på. Uansett står Tønnessons utredning av »sakprosa» som begrep som en oppfølgende replikk til Grepstads sakprosadefinisjon. Vi må derfor se på hvordan Grepstad som »sakprosa-teoretiker» (Berge 2001, 35) og sentral i det norske sakprosaprojektet formulerer sin definisjon:

»Sakprosa er føremålsretta og situasjonsprega framstillingar av individuelle eller kollektive forfattarar som styrer lesinga av tekstane i retning av deira føremål. Framstillinga er prega av etterlikning av etablerte skrivemåtar og sjangrar, dominert av tekstsamspele og autorisert gjennom tekstar som alt ligg føre. Tekstane har ein relativ litterær kvalitet som varierer med brukssituasjonen. Tekstane blir publiserte i aviser, periodika, småtrykk eller bøker, og fungerer som underhaldning, opplysning eller nytte» (Grepstad 1998, 596).

Til felles har Grepstad og Tønnesson både kriteriene *publisering, forfatter* (individuell/kollektiv) og *kontekstualisering* (situasjon/ kontekst). Mens Tønnesson benytter »litterære virkemidler» har Grepstad «etterlikning av etablerte skrivemåter og sjangrar ... [med] ein litterær kvalitet som varierer med brukssituasjonen». Hvor langt er det egentlig mellom disse formuleringene? Avstanden synes mest å ligge i kravet til «underholdning, opplysning eller nytte» hos Grepstad hvorimot de andre parameterne er mer sammenfallende.

Sakprostatekster, saktekster og tekster

Den norske forfatterforening fikk i 1893 en »avdeling for sak» (Grepstad 1997, 49). Vi møter ordet »saklitteratur» i Norge fra 1970 (ibid: 48); noen har senere fjernet det fra ordlistene og favorisert »sakprosa»; »faglitteratur» og »faglitterær» har derimot blitt stående. Derfor lever »sak» og »fag» nå side om side, men slik at »sakprosa» uansett deles »i allmenn sakprosa og fagprosa» med Hauge fra 1974 (ibid: 49).

At »sakprosa» »er etablert som et viktig begrep i Norge» (Tønnesson 2012, 8) men »nesten utelukkende brukes i Norden» (ibid: 10) kunne indikere en felles nordisk terminologi om »tegn der handler om sagforhold» (Togeby 1986, 65) og en definisjon av »saktekster», men i praksis skiller mere enn bare de språklige nyansene. Boken *Sagprosa* definerer for eksempel sitt utvalg som »tekster hentet fra sagprosaens store spektrum [...] også eksempler på ren fagprosa, skrevet af og for fagfolk» (Henneberg et al. 1970, forordet) med en markert avstand til skjønnlitteratur. Den svenske karakteristikk av især Johnsen (1995) og delvis Grepstad (1996, 1997) er omvendt at disse »framhäva[r] den flytanda gränsen mellan sakprosan och skönlitteraturen» og at Grepstad i tillegg er »oprecis» (Englund et al. 2003, 43).

Tønnessons treleddede definisjon henter inspirasjon fra Danmark som »en lett videreutvikling av Claus Detlefs definisjon». I *Bogen om sagprosa* formulerer forfatteren opptakten og definisjonen slik: »En sakprostatekst definerer vi derfor i denne bok således: En sakprostatekst er en tekst, som adressaten – ud fra sine forventninger – oppfatter som direkte udsagn om virkeligheden. Forventningerne skabes bl.a. ud fra den sammenhæng teksten indgår i» (Detlef 1988, 10). Tilsammen 27 ord; for det kommer ikke mer. Den norske »lette videreutvikling» har ordlyden: »Sakprosa er tekster som adressaten har grunn til å oppfatte som direkte ytringer om virkeligheten. Sakprostateksten kommuniserer gjennom verbalspråk men dette skjer ofte i samspill med andre tegnsystemer» (Tønnesson 2012, 34). I alt 28 ord; altså bare et ord skiller. Men hvilken forskjell på innhold. Til dette må vi legge den resterende del av den norske definisjonen, andre 129 ord. De to definisjoner har bare *direkte udsagn* respektivt *direkte ytringer om virkeligheten* til felles. Selvom begge definisjoner formulerer seg om tekst i kontekst, ser de uens på dette. Den danske definisjon er ydmyk med »i denne bok» mens den norske skal »bidra til å utvikle ... tekstkulturene» (Tønnesson 2012, 32).

Rolf Pippings finsk- og svenskspråklige forankring etablerer en tidlig verbalisering av »sakprosa» i Sverige. Gjennom prosjektet *Svensk sakprosa 1750-2000* kan vi fra 1996 få innblikk i den svenske argumentasjon for en mulig oppdatering av sakprosadefinisjonen. Prosjektet diskuterer sjangerbegrepet i en delrapport hvor det refereres til bruken av sjanger i »det store fackspråksprosjekt [...] som utgår från en allmän distinktion mellan vetenskap och populärvetenskap» (Ledin 2001, 11). »Genrebegreppets normative karaktär» utvirker «att en viktig forskningsuppgift måste vara att klarlägga den »viktiga roll, som mönstertyper, genrer och rena klichéer spelar inom alla språksituationer»» (ibid: 11). Men »Teleman och Wieselgren vill inte använda genrebegreppet» og »utifrån

frågan hur brukstexter kan delas inn i ulike kategorier» (ibid: 11) kan en teksttypologisk beskrivelse bygge på kriterier som »kan vara utomspråklige» (ibid: 11). Her ser vi i tillegg ordet *brukstekster* løftet inn i den svenske utredning og må anta at det ikke er tilfeldig. Tekster i ulike brukssituasjoner er da også hva forfatteren etterfølgende legger opp til: »En genreindelning blir inte lika systematisk som en regelrätt texttypologi» (ibid: 12). Man refererer Berges textnormbegrep (1990, 1993), Swales (1990), Halliday (*ideasjonell, interpersonell og tekstuell funksjon*) og diskursanalyse. Alt skrives fram til prosjektbeskrivelsens teorispørsmål om »sakprosatexters sociala inramning och auktoritet och möjligheten til indelningar av sakprosatexter» (Svensson m.fl, 1996; sitert i ibid: 31). Imidlertid ser man att »Ett problem kan vara [...] antalet möjliga kriterier och därmed texttyper teoretiskt sett är oändligt» (ibid: 32). Så uansett erkjennelsen her anses for å være »teoretisk» illustrerer den en forståelse for relativiteten i begrepet »sakprosa». »En viktig distinktion är den mellan genre och texttyp, mellan en sociokulturell och en vetenskaplig eller definitionsmessig textklassificering [...] Det är också rimligt att tala om texttyper då en texttypologi etableras genom att vissa utomspråkliga kriterier renodlas» (ibid: 33). Det siste viser samtidig en erkjennelse av hvordan det »utomspråkliga» mer eller mindre multimodalt vil kunne spille en rolle. Også selve »prosjektbeskrivelsen» drøfter dette.

Det er noen av disse overveielene Grepstad har gjort seg når han oppstiller en modell for hvordan sakprosa kan inndeles. Hvordan klassifisere underkategoriene? Dette spørsmålet har siden Pettersson undersøkt de ulike oppfattelsene av og han konkluderer at »genrebegreppet är sammanblandat med andra begrepp och aspekter [...] Det råder inte någon konsensus kring huruvida genre egentligen är en överordnad kategori till dessa eller ingår som en specifik dimension. Uppfattningen [er]att genre är en analytisk dimension [...] att begreppet reduceras till att gälla endast en aspekt, till exempel stil» (Pettersson 2002, 64).

Det engelske »prose» for »prosa» beskrives og defineres avgrenset under *Literary terms* slik: »Some uses of the term include spoken language as well, but ... helpful to maintain a distinction at least between written prose and everyday speech, if not formal oratory» (Baldick 2008, 273). Men for at være »prose» kreves ifølge definisjonen som ett minimum »some degree of continuous coherence beyond that of a mere list». Det upresise »some» skiller ikke klart, men definisjonen åpner uansett for att prosa inkluderer en del talespråk. En annen term i engelskspråklig språkvitenskap er *LSP, language for specific purposes*. »Den refererer til facktekster eller spesialiserte tekster och anses ofta kunne omfatta även tekster inom journalistikk och yrkesliv. I sin utvidgade betydelse tangerar den sakprosabegreppet men är inte synonym» (Englund, Ledin og Svensson 2003, 46).

Tønnesson spør om vi kan oversette »sakprosa» med *factual prose*, men han mener det henviser »til Pippings antiretoriske definisjon» (Tønnesson 2012, 24). Heller ikke begrepet *subjectoriented prose* »fanger fullt ut det nordiske begreppet med dets betydningshistorie» (ibid: 24). Dermed artikulere han kanskje en uenighet med Berge, som

forklarer uttrykkets tilblivelse: »Det engelske ordet “subject-oriented texts” måtte lages da nordisk sakprosaforskning skulle presenteres for et internasjonalt publikum på den internasjonale konferansen for anvendt språkvitenskap i Tokyo i 1999» (Berge 2001).

Derimot benytter *International Reading Association* allerede begrepet *factual text* og gjennom år har skolemyndighetene i Australia valgt å bruke »factual text» som uttrykk for tekster som »inform, instruct or persuade by giving facts and information». (NSW Education and Communities 2014). Termen kan ha noe til felles med det franske *prose descriptive*.

En annen engelskspråklig betegnelse er den generelle og negerende »non-fiction», som vi kan se brukt i kombinasjon med «»prose» som *nonfictional prose*: »Any literary work that is based mainly on fact, even though it may contain fictional elements. Examples are the essay and biography» (Encyclopædia Britannica 2014). Men et litterært arbeid basert på fakta og likevel serielt inneholdende elementer av fiksjon er en generell definisjon. Forfatterne kommenterer: »Defining nonfictional prose literature is an immensely challenging task. This type of literature differs from bald statements of fact, such as those recorded in an old chronicle or inserted in a business letter or in an impersonal message ...» (ibid).

Mens begrepsatomiseringen slik sett fortsetter i stadig nye underkategorier og undersjangrer som for eksempel *creative non-fiction*, lar nye internasjonale forslag vente på seg til en videre definisjon på og avklaring av hovedkategorien «sakprosa».

Vi kan jo forestille oss ulike forklaringer på en uteblivende definisjon, som ville kunne vinne tilslutning. En av de mere opplagte forklaringer må vi forestille oss er tekstbegrepets utvikling i nyere tid med den digitale teknologien som understøttende pådriver og katalysator. Betegnelser som *web 2.0* og *web 3.0* kan vi sette i forbindelse med hypertekstualiseringen: »Hypertextuality, like all digital textuality, inevitably includes a far higher percentage of nonverbal information than does print; the comparative ease with which such material can be appended encourages its inclusion. Hypertext includes ...Derrida's call for a new form of hieroglyphic writing» (Landow 2006, 84). Skrift er ikke bare skrift.

»Hyperteksten problematiserer den lineære framstillingsformen i sakprosa, og [...] utfordrer både skjønnlitteratur og sakprosa» (Schwebs og Otnes 2001, 87). »Saksframstilling hviler gjerne på resonnementer med årsak-virkning-struktur [...] sakprosaen må [nå] forstås annerledes ...» (ibid: 87). Den terminologiske usikkerheten illustreres med forfatternes egen sidestilling av »sakprosa» med »faglitteratur» (ibid: 38) og at man uansett benytter begrepet »fagtekster» (ibid: 87f, 153ff).

Sakprosa må naturligvis også anskues intertekstuelt og kan ses både i sammenheng med og uavhengig av digitale hypertekstuelle relasjoner. Norman Faircloughs tilgang må framheves, men vi må likevel hevde at Tønnesson i sin definisjon tilsynelatende ikke er oppmerksom på følgene av tekstbegrepets utvikling i forhold til begrepet »sakprosa» – hverken intertekstuelt eller hypertekstuelt. En tredje og helt overordnet tilgang – for Tønnesson og andre – til å videreføre en drøfting av sakprosabegrepets definisjon og

videre utvikling er naturligvis å se på relativiteten knyttet til det *literacy*-begrep, som uansett må inngå i diskusjoner om tekster i tegnsystemer: Det går an å begynne med »the importance of spoken language in the development of written language» (Barton 2007, 158), betraktet som eksempel. Andre kunne være Ong (Ong 2002) og Finnegan (Finnegan 1988).

Didaktiske implikasjoner

Vi har allerede sett tysk tekstforskning interessere seg for sakteksters »prosaiske utgangspunkt» i antikken; i Tyskland er begrepet »Sachprosa» »på vei inn» (Tønnesson 2012, 145). Pipping ble for øvrig født i Tyskland. Men også »didaktisk litteratur» har blitt brukt spesielt i Tyskland allerede på 1800-tallet »med røtter til klassisk retorikk» (Grepstad 1997, 49). I nyere tid har litteraturviteren Kayser bragt »didaktisch» sterkere i fokus: »Die Dreileitung Lyrisch, Episch, Dramatisch ist heute wohl Allgemeingut der wissenschaftlichen Denkweise; *das Didaktische* [...] ausserhalb der eigentlichen Dichtung liegt» (ibid:49).

Læreplanverket for Kunnskapsløftet (LK06) pålegger elevene å arbeide med sakprosa gjennom lesing av tekster og egen utvikling av sakprosa. Hensikten er å gi elevene mulighet for å få »innblikk i den norske kulturarven» og »lese sakprosa for å bli bedre til å skrive sakprosa» (Kunnskapsdepartementet 2006, 1f). I den oppfølgende avkodning av *Læreplanen i norsk* før møtet med elevene i praksis må fagdidaktikeren først reorganisere og distribuere sakprosaen i kategoriene *litterær* og *funksjonell* som følge av den systemisk framherskende norske definisjonen. Dernest må fagdidaktikeren pragmatisk »dele de to kategorier inn i tre etter hvilken uttrykksform de har» (Bakken 2010, 23) med støtte i andre deler av faget norsks sin plan, hvor det skilles mellom *mundtlig*, *skriftlig* og *sammensatt tekst*. Argumentasjonen er denne: »Tønnessons inndeling i litterær og funksjonell sakprosa er riktignok ment å gjelde bare skriftlige tekster, men vi kan gjøre en tilsvarende inndeling også av de muntlige og sammensatte tekstene» (ibid: 23).

Vi ser med andre ord at profesjonen *norsk skole* tar i bruk Tønnessons definisjon for straks etter å redidaktisere og oppdatere den til gjeldende plandokumenter og praksis. Tønnessons »samspill med andre tegnsystemer» (Tønnesson 2012, 34) får ikke gjennomslag. *LK06* kommer for øvrig to år før Tønnessons definisjon og det sammensatte tekstbegrep kommer enda tidligere med *M-87* (*brukssjangrer, prosatekster, sakprosajangrer, bruksprosa, mer sakpregede tekster og sakprosa*) og blir forsterket med *L-97* (Eide 2010, 49).

I tillegg kan vi registrere en begrepsmessig uavklart bruk av terminologi i *læreplanen i norsk*, som veksler mellom *sakprosa, faktabøker, fagtekster, sakpreget tekst, sakprosattekster, fagbøker og sakspreget skrivning*. (ibid: 46). Men ikke *saktekster*! Til sammenligning bruker Frøydis Hertzberg primært *sakprosapregede tekster, saklig resonnement, faglig basert argumentasjon* (Hertzberg 2008, 223ff).

Under »Centralt innhåll och kunskapskrav» har det svenske *Skolverket* valgt seg vekk fra den terminologiske usikkerhet gjennom bare å benytte ordet »sakprosatexter». Man

omtaler saktekster i skolens svenskundervisning (årskurs 7-9) konkretiserende som: »Beskrivande, förklarande, utredande, instruerande och argumenterande texter, till exempel tidningsartiklar, vetenskapliga texter, arbetsbeskrivningar och blogginslägg. Texternas syften, innehåll, uppbyggnad och språkliga drag. – Texter som kombinerar ord, bild och ljud, och deras språkliga och dramaturgiska komponenter. Hur uttrycken kan samspela med varandra, till exempel i tv-serier, teaterföreställningar och webbtexter» (Skolverket 2014). Vi ser her at sakprosa benevnes »texter» uavhengig kategorisering og i tillegg defineres bredere enn vi har sett det hos Grepstad, Tønnesson og andre.

I motsetning hertil har vi nettopp sett at Grepstad i *Sakprosaens linjer* avgrensar »sakprosa» så dens »munnlege former» ikke drøftes og at den »trykte sakprosa blir avgrensa til aviser, håndskrifter og bøker» selv om de har »hatt mykje å seie for nyare media» (Grepstad 1998, 596). Han medtar »ordtak» og »foredrag» i »sjangerkatalogen» men fastholder at »emnet er trykt litteratur» (ibid: 661). I denne utgrensene forståelse og tradisjon innskriver Tønnesson seg med sin definisjon, selv om han utvider reviret.

Til innledning spurte vi til relevansen av spørsmålet »Hva er sakprosa?» Under søkelsen har vist at spørsmålet er relevant å stille og fastholde, fordi tekstforskere til nå ikke har kunnet nå fram til en definisjon, som tar høyde for tekstbegrepets utvikling hverken pragmatisk eller epistemologisk. Spørsmålets forforståelse er en ubestemthet i normering av definisjoner og en verdimessig etterspurt avklaring hos brukere, som i spørsmålets foreløpige besvarelse må omskrive og redidaktisere dette svar for at det pragmatisk kan brukes.

Referansar

- Aristoteles. *Om diktekunsten*. Cappelen's upopulære skrifter. Oslo: Cappelen's Forlag, 2004.
- Bakken, Jonas. »Hvordan velge tekster til en sakprosakanon.» I *Sakprosa i skolen*, av Kirsten Kalleberg og Astrid Elisabeth Kleiveland (re.). Bergen: Fakkbokforlaget (LNU), 2010.
- Baldick, Chris. *Oxford Dictionary of Literary Terms*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Barton, David. *Literacy. An Introduction to the Ecology of Written Language*. Second Edition. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2007.
- Berge, Kjell Lars. »Det vitenskapelige studiet av sakprosa; om tekstvitenskapelige utfordringer og løsninger i norsk og svensk sakprosaundersøking.» I *Fire blikk på sakprosaen*, av Kjell Lars Berge, Kjersti Rongen Breivega, Thore Roksvold og Johan L. Tønnesson, 9-71. Oslo: Norsk sakprosa i samarbeid med Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening, 2001.
- Caprona, Yann De. *Norsk etymologisk ordbok*. Oslo: Kagge Forlag, 2013.
- Detlef, Claus. *Bogen om sagprosa*. København: Dansk lærerforening, 1988.
- Eide, Ove. »Sakprosa, læreplanar og kanon.» I *Sakprosa i skolen*, av Kirsten Kalleberg og Astrid Elisabeth Kleiveland (red.). Bergen: Fakkbokforlaget (LNU), 2010.

- Encyclopædia Britannica. Nonfictional prose. 2014. <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/417685/nonfictional-prose> (funnen Mai 15, 2014).
- Englund, Boel, Per Ledin, og Jan Svensson. »Sakprosa - vad är det?» I *Teoretiske perspektiv på sakprosa*, av Boel Englund og Per Ledin (red.). Lund: Studentlitteratur, 2003.
- Finnegan, Ruth. *Literacy and Orality. Studies in The Technologies of Communication*. Oxford: Blackwell, 1988.
- Grepstad, Ottar. *Det litterære skattkammer. Sakprosaens teori og retorikk*. Gjøvik: Det norske Samlaget, 1997.
- Grepstad, Ottar. »Sakprosaens linjer.» I *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995*, av Egil Børre Johnsen og Trond Berg Eriksen (red.). Oslo: Universitetsforlaget, 1998.
- Henneberg, Jens, Thomas Jørgensen, og Henrik Levinsen. *Sagprosa*. København: Gyldendal, 1970.
- Hertzberg, Frøydis. »Sjangerskriving i ungdomsskolen. Fortelling er ikke nok.» I *Det er språket som bestemmer. Læring og språkutvikling i skolen*, av Louise Bjar, redigert av Louise Bjar, 223-241. Bergen: Fakkbokforlaget, Landslaget for norskundervisning, 2008.
- Hvenekilde, Søren. »Leksikonet på vei mot CD-ROM.» I *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995*, bd. II, av Egil Børre Johnsen og Trond berg Eriksen (red.). Oslo: Universitetsforlaget, 1998.
- Kjeldsen, Jens E. *Retorikk i vår tid. En innføring i moderne retorisk teori*. Oslo: Spartacus, 2006.
- Kjørup, Søren. *Menneskevidenskabene* bd. 1-2. 2. utgave. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag, 2008.
- Kunnskapsdepartementet. »Læreplan i norsk.» *Kunnskapsløftet*. Oslo: Kunnskapsdepartementet, 2006.
- Landow, Georg P. *Critical Theory and New Media in an Era of Globalization*. Baltimore: The John Hopkins University Press, 2006.
- Ledin, Per. *Genrebegreppet*. Stockholm: Studentlitteratur, 2001.
- Lindhardt, Jan. *Tale og skrift. To kulturer*. København: Munksgaard, 1989.
- Meldahl, Per. »Den glemte tradisjon.» *Eigenproduksjon* nr. 26. Bergen: Nordisk Institutt, Universitetet i Bergen, 1986.
- NSW Education and Communities. Schooltoz. 2014. <https://www.det.nsw.edu.au/eppcontent/glossary/app/resource/factsheet/4108.pdf> (funnen Mai 15, 2014).
- Ong, Walter. »Writing restructures consciousness.» I *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*, av Walter Ong. London: Routledge, 2002.
- Pettersson, Jesper. *Sakprosaens genrer*. Masteravhandling, Biblioteks- og Informationsvetenskap/ Bibliotekshögskolan i Sverige, 2002.
- Pipping, Rolf. »Språk och stil.» *Finsk Tidsskrift*, nr. 10 og 11, 1938.
- Schwebs, Ture, og Hildegun Otnes. *text.no. Strukturer og sjangrer i digitale medier*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag (LNU), 2001.
- Sejersted, Jørgen Magnus. »Sakprosa og sjangerblanding.» I *Sakprosa i skolen*, av Kirsten Kalleberg og Astrid Elisabeth Kleiveland (red.). Bergen: Fakkbokforlaget Landslaget for norskundervisning, 2010.

- Skolverket. *Kursplan svenska (årskurs 7-9)*. 2014. <http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/grundskola/svenska> (funnen Mai 15, 2014).
- Svensk sakprosa*. »Verklighetens texter.» Stockholm, 2001.
- Togeby, Ole. *Sprogboeg*. København: Dansklærerforeningen, 1986.
- Tønnesson, Johan L. *Hva er sakprosa*. Oslo: Universitetsforlaget, 2012.
- Zimmermann, Bernhard. *Handbuch der griechischen Literatur der Antike Bd. 1: Literatur der archaischen und klassischen Zeit*. Verlag C.H. Bech, 2011.

Den publicerbara bruden: *Brur* – bevarad feminin *i*-stamsböjning i svenska dialekter

Gunilla Söderberg

Följande artikel är en kommentar till ett begrepp i det sameuropeiska ordkarteringsprojektet *Atlas Linguarum Europae*, ALE.¹ I Sverige är det Institutet för språk och folkminnen (SOFI) som ansvarar för projektet. Arbetet går till så att de deltagande länderna utgår från en gemensam frågelistas skriven på franska. Svaret på varje fråga, eller *begrepp* som det också kallas, ska definieras så noggrant som möjligt. Ett viktigt hjälpmedel för Sverige del är *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB) som brukar kallas »lexikografernas bibel«. När definitionen är klar återstår att med hjälp av SOFI:s dialektsamlingar sammanställa de dialektala benämningarna på begreppet i fråga. ALE-projektet är med andra ord inriktat på att hitta själva dialektorden. Däremot befattar sig ALE inte med uttal och böjning. Inget hindrar dock att excerpisten ändå noterar sådana variationer.

Sverige representeras av 178 utvalda socknar, s.k. karteringspunkter, jämnt fördelade över landet från Jokkmokk i norr till Ven (S:t Ibbs socken) i söder. Det är alltså dialekt- och ortnamnsarkivens antikvariska indelning av landet i socknar som tillämpas här. Det är inte säkert att det alltid finns dialektbelägg från karteringssocknen i fråga, och i sådana fall kan belägg från angränsande socknar användas. Förutsättningen är att det inte går någon dialektgräns mellan dessa socknar. Likväl händer att inte heller reservsocknarna har några belägg, och det uppkommer då en s.k. lakun. Alla landskap är inte lika väl upptecknade. Skåne, Blekinge, Halland och Småland är väl representerade i Sofi:s dialektarkiv, vilket dessvärre inte kan sägas om de norrländska landskapen. Där får excerpisten ofta acceptera att belägg saknas. Eftersom de nordligare socknarna är så vidsträckta, kan man heller inte i samma utsträckning som i de sydligare landskapen använda sig av reservsocknar.²

I begrepp nr 447 i ALE:s frågelistas efterfrågas benämningen på *la nouvelle mariée*, alltså 'den nygifta kvinnan', underförstått 'på bröllopsdagen'. Det sökta ordet är alltså *brud*, vilket i SAOB definieras som »benämning på kvinna vid det tillfälle hon ingår äktenskap, kvinna på sin bröllopsdag».³

Det nusvenska ordet *brud* (fsv. *brūþ*) har som grund ett germanskt **brūði-* 'nygift ung kvinna'. Några forskare anser att **brūði-* kommer av det indoeuropeiska **bhrūti-*, andra att det kommer av **mrūti-* och är besläktat med det litauiska ordet *marti* 'brud, svärdotter' (jfr *mård*).

1 ALE finansieras av UNESCO.

2 Metoder, principer och problem inom ALE-arbetet beskrivs närmare i Söderberg 1999 s. 53 f., 64 f.

3 SAOB, art. *Brud*.

Brud motsvaras i fornisländskan av *brúðr*, i forndanskan av *brud* och i gotiskan av *brûPs*. I det sistnämnda fallet är betydelsen 'svärdotter'. Fornsaxiskan har formen *brûd*, fornhögtyskan formen *brût* (i ty. *braut*) och anglosaxiskan formen *brýd* (eng. *bride*). I franskan heter det *bru* 'svärdotter', vilket är ett lån från de germanska språken.⁴

Ordet *brud* är synnerligen väl belagt i dialektuppteckningarna. Det är endast från nio karteringspunkter som uppgifter saknas. Med all säkerhet heter det också här *brud*; något annat ord för begreppet 'kvinna vid det tillfälle hon ingår äktenskap, kvinna på sin bröllopsdag' är inte känt i svenska dialekter. Uttalet är antingen »bru« med bortfall av slutljudande *-d* (= gammalt frikativt *ð*; tecknas *dh* i fornsvenskan) eller »brud« med bevarat *d*.

Över ett västligt-nordligt område, från Bohuslän till Norrbotten förekommer dock en avvikande form *brur*. För att förklara denna form med slutljudande *-r* måste vi gå långt tillbaka i de nordiska språkens historia.

Ursprungligen är *brud* en feminin *i*-stam. I urnordiskan böjdes de feminina *i*-stammarna på samma sätt som de maskulina *i*-stammarna, vilket bland annat innebar att de hade *-r* i nominativ singularis.⁵ Eftersom denna ändelse upplevdes som ett särdrag för de starkt böjda maskulina substantiven, kom den att falla i de flesta feminina *i*-stammar medan en del fick maskulint genus. På norrönt språkområde (fornnorskt och fornisländskt) behöll ett fåtal feminina *i*-stammar såväl *-r* som feminint genus. Ett av dessa ord är *brud*.⁶ I fornisländskan heter det sålunda *brúðr*⁷ och i nuisländskan *brúður*.⁸ I de norska dialekter som utgör underlag för nynorskan, heter det *brud* eller *brur* medan det i övrigt heter *brud*.⁹ Något **brudher* eller liknande finns inte belagt i fornsvenskan.¹⁰ Bevarat nominativ-*r* i *brud*, vilket sålunda är ett arv från urnordiskan, har som synes en tydlig västnordisk utbredning.

Formen *brur* har emellertid spritt sig till ett västligt-nordligt område i Sverige. Det sydligaste belägget på har upptecknats i Kärna socken i Bohuslän, och samma form finns i Bohuslän, Dalsland, Värmland, Dalarna, Jämtland, Härjedalen, Hälsingland, Medelpad, Västerbotten och Norrbotten.

Det kan noteras att det relativt sammanhängande »*brur*-bältet« avbryts av ett område med *brud*, vilket väsentligen omfattar södra och mellersta Ångermanland med angränsande områden i Jämtland och Medelpad. Det ska dock framhållas att från de flesta socknar som har formen *brur* också rapporteras också formen *bru(d)*.

Det nordligaste belägget i detta material, *bru* från Jokkmokks socken i Lappland, är upptecknat 1975 av Sven Söderström.¹¹ »Formen 'brur' nekas«, har Sven Söderström

4 Hellquist art. *Brud*.

5 Om substantivböjningen, se Iversen s. 44 ff. och Wessén *Svensk Språkhistoria I* s. 94 ff.; om ordet *brud* se Iversen s. 59.

6 Iversen s. 59.

7 Norrøen ordb. s. 65.

8 www. Islex-projektet.

9 www. Bokmålsordboka | Nynorskordboka

10 www. Fornsvensk lexikalisk databas.

11 Sven Söderström var docent i nordiska språk och f.d. chef för dåvarande Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, ULMA

noterat i en kommentar. För mig har Sven berättat att informanten, en infödd polisman, var mycket säker på sin sak. Sven bedömer *bru* vara en genuin form i dialekten, Att Jokkmokk skiljer sig från kringliggande mål beror förmodligen på att den svenska inflyttningen, främst från det uppsvenska området, har varit av förhållandevis sent datum här.

Sammanfattningsvis kan konstateras att den urnordiska formen *brur* (<*bruðr*) i varierande utsträckning har bevarats i västnordiska språk och spritt sig till angränsande områden i västra och norra Sverige.¹² Samtidigt ska framhållas att formen *brur* uppfattas som starkt ålderdomlig; det är knappast troligt att den yngre generationen dialekttalare medverkar till att tradera den vidare till sina barn och barnbarn. Likväl är *brur* ett vackert exempel på hur svårt – eller omöjligt – det är att dra en gräns mellan dialekt och nationalspråk.

Källor och förkortningar

ALE = *Atlas Linguarum Europae*

ALE:s frågelista = *Atlas Linguarum Europae. Premiere questionnaire, onomasiologie, vocabulaire fondamentale préparé par Joep Kruijzen*. 1976. Assen/Amsterdam. Pays-Bas.

Hellquist = Hellquist, Elof, 1939: *Svensk etymologisk ordbok*. 1–2. Lund.

Iversen, Ragnvald, 1972: *Norrøn grammatikk*. 7 udg. Revidert ved E. F. Halvorsen. Oslo.

Norrøn ordb. = Heggstad, Leiv, Hødnebo, Finn & Simensen, Erik: *Norrøn ordbok*. 3. utgåva av Gammalnorsk ordbok. Oslo 1975.

SAOB = Svenska Akademiens ordbok. 1–. Lund [1893–] 1898 ff.

Söderberg, Gunilla 1999: *Bröllops-besvär. Kommentar till ett ALE-begrepp*. I: Svenska landsmål och svenskt folkliv 1999. Uppsala. [Tidskrift tidigare utg. av ULMA, numera av Kungl. Gustav Adolfs Akademien.]

Wessen, Elias, 1969: *Svensk språkhistoria 1. Ljudlära och ordböjningslära*. 8 uppl. Stockholm. (Nordiskt kursbibliotek.)

—, 1970: *Våra folksmål*. Stockholm.

Elektroniska källor

Bokmålsordboka | Nynorskordboka. Språkrådet. Universitetet i Oslo.

<http://www.nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi?OPP=brud&begge=+&ordbok=begge>
[Hämtad 2015-06-01]

Fornsvensk lexikalisk databas. <http://spraakbanken.gu.se/fsvldb/> [Hämtad 2015-06-01]

Islex-projektet. Árni Magnússon-institut för isländska studier. <http://islex.se/se#leit> [Hämtad 2015-06-01]

12 Om norskt/västnordiska inflytande i svenska dialekter, se t.ex. Wessén *Våra folksmål* s. 55 ff.

Humtank – vad är det?

En intervju med Anna Sofia Rossholm av Hans Hägerdal

I januari 2014 konstituerades en ny humanistisk tankesmedja, kort och gott kallad Humtank. Representanter för ett dussin olika lärosäten gick samman med den allmänna målsättningen att slå ett slag för humanioras nödvändighet för samhällsutvecklingen. Fakulteten för konst och humaniora vid Linnéuniversitetet har haft en ledande roll för att initiera Humtank. HumaNetten har därför pratat med Linnérepresentanten och filmvetaren Anna Sofia Rossholm för att få veta lite mer om den nya tankesmedjans roll och strategier.

Hans Hägerdal (HH): Hur startade Humtank och hur kom du själv med i denna verksamhet?

Anna Sofia Rossholm (ASR): Ursprungligen var det ett initiativ som kom upp från tre dekaner för humanistiska fakultetet i samband med ett dekanmöte, nämligen Peter Aronsson vid Linnéuniversitetet, Lynn Åkesson i Lund och Per-Olof Erixon i Umeå. Tanken uppkom att sätta ihop en grupp med deltagare från alla lärosäten med universitetsstatus. Det kan ses som ett svar på behovet att samla krafter och bilda opinion kring humaniorafrågor. På det stadiet var det ännu inte så preciserat, men det handlade om hur man kan bidra till att stärka utvecklingen för humaniora i bred bemärkelse.

En fråga som lämnades oklar var om det skulle vara en tankesmedja som ordnade med utgivning av rapporter och så vidare, eller om det mer skulle vara ett humanioras ansikte utåt och jobbade med opinionsbildning. Det kom snart att luta åt det senare. Akademikererna har också ambitionen att på sikt presentera fördjupade rapporter i angelägna frågor, med det kräver större resurser. Tanken blev då att Humtank skulle vara ett steg i den riktningen.

HH: Det har med jämna mellanrum talats om humanioras kris. Existerar det en sådan?

ASR: Vi har kommit överens om att undvika krisbegreppet. Det ger nämligen en känsla av att det är någonting som är här och nu. Men humanioras ställning är någonting som

Anna Sofia Rossholm, Linnéuniversitetets representant i Humtank.

har växt fram under lång tid. Snarare kan man uttrycka det så att samhället är under omvandling. Vi har en utveckling med digitalisering och globalisering som skapar vissa nya förutsättningar, och då måste vi hitta svar på dessa utmaningar. Det gäller för humaniora att hitta sin plats.

HH: Syns då humaniora alltför lite utåt, och vad kan man göra åt det?

ASR: Humtank kan stödja samverkan och tredje uppgiften. Idag är det tyvärr inte så meriterande att hålla på med dessa saker. För att ändra på detta måste det ske ett internt arbete inom universiteten. Vi kan lära oss att kommunicera bättre i media inklusive sociala media. Vi kan formulera forskning på ett mer lättillgängligt sätt. Trenden idag är att man skriver i alltmer specialiserade tidskrifter. Man måste kunna tala i termer som andra än specialister förstår. Humtank kan t ex arbeta produktivt i relation till sådant som utbildningspolitiken genom bland annat skrivandet av artiklar och mötesverksamhet.

HH: Hur har Fakulteten för Konst och Humaniora vid Linnéuniversitetet konkret bidragit till att lyfta dessa frågor?

ASR: Peter Aronsson har varit en av de tre dekaner som har drivit fram Humtank, och hans engagemang för samhället har bidragit till initiativet. Vårt universitet riktar sig alltmer utåt med nya centrumbildningar. Vi har även en stark konstnärlig praktisk inriktning. Här finns en stor praktisk-teoretisk potential för överbryggande verksamhet. Man kan också nämna satsningar på medical humanities.

HH: Universitetsledningens syn på humaniora som den uttryckts i media har ju inte varit okontroversiell. Hur tas det nya initiativet med Humtank upp från detta håll?

ASR: Jag tror att Humtanks arbete, i samband med att det har diskuterats av medierna, har gjort att universitetsledningen har fått en fördjupad bild av humaniora, som inte motsvarar de fördomar som ledningen gav uttryck för i en tidningsartikel för ett par år sedan. Det var mycket diskussion om nerskärningar av humaniora i samband med att Medelhavsinstitutet hotades nyligen. Det gjorde att flera journalister började prata om humanioras roll. Universitetsledningen har tagit tillbaka den lite plumpa beskrivning av humaniora som den tidigare gjorde sig skyldig till. Sedermera har den uttryckt sin tilltro till humaniora genom centrumbildningarna, där ju humaniora har en framträdande roll [med de postkoloniala och intermediala miljöerna]. Dessa framgångar har gjort att uppfattningarna har reviderats.

HH: Hur jobbar ni praktiskt? Vilka är era arbetsformer?

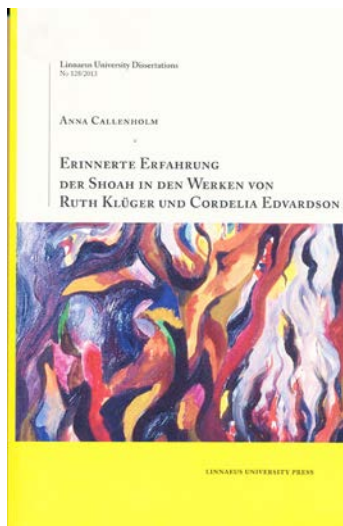
ASR: Vi har två möten varje termin, ett heldagsmöte och ett internat. Därtill har vi ett nätbaserat forum där vi löpande diskuterar vad vi kan göra, rörande sådant som artikel-skrivande, bloggar och arrangerande av seminarier.

HH: Kan du säga något mer om tredje uppgiftens betydelse? Riskerar den att komma bort bland alla krav på bibliometrisk mätning och ansökningar om externa medel?

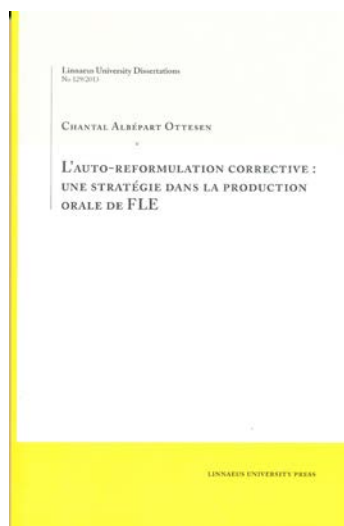
ASR: Det är viktigt att uppgradera tredje uppgiften. Här måste vi sätta press på rektorerna. Det måste löna sig att jobba utåt. När det gäller det bibliometriska fokuset finns det olika uppfattningar bland oss. Inte heller dekanerna är överens om denna fråga. Det kommer upp i alla de diskussioner som hålls. Dock kan inte Humtank ta någon tydlig ställning rörande detta. Vid Linnéuniversitetet kan man se att pressen att publicera kanske har "lönat" sig såtillvida att humanisterna har varit mycket framgångsrika med att få in texter i rankade tidskrifter.

Nyheter från Fakulteten för konst och humaniora

Sedan Fakulteten för konst och humaniora bildades vid årsskiftet 2012/13 har sex nya avhandlingar färdigställts. Här följer en översikt över vad som har kommit. Vi följer en kronologisk ordning.

I ämnet tyska disputerade **Anna Callenholm** på avhandlingen *Erinnerte Erfahrung der Shoah in den Werken von Ruth Klüger und Cordelia Edvardson*. Datumet var den 14 maj 2013 och opponent var professor Isabel Capelo Gil, Universidade Católica Portuguesa, Lissabon. Avhandlingen fokuserar på författarna Cordelia Edvardson (1929-2012) och Ruth Klüger (f. 1931) vilka var födda i Tyskland respektive Österrike och hade judisk bakgrund. Bägge led från antisemitisk diskriminering som unga flickor. Senare, som tonåringar blev de internerade i tyska koncentrationsläger. Efter kriget kunde Cordelia Edvardson komma till Sverige genom Röda korsets insats under det att Ruth Klüger emigrerade till USA. Callenholms studie undersöker hur dessa båda överlevare från Shoah (Förintelsen) har sökt olika strategier för att handskas med minnet i sina litterära arbeten. Härvidlag kombinerar hon ny teoretisk forskning kring självbiografier med kvinnoroller i Shoah, och utforskar relationer mellan vittnesmål, minne och trauma. Både Cordelia Edvardson och Ruth Klüger valde efter många år att skriva ner sina erfarenheter av Shoah, på svenska respektive tyska. Detta gjorde de dock inte på ett dokumentariskt sätt, utan snarare som en självreflekterande minnesprocess för ett konstruerande av den egna identiteten. I sina texter avslöjar författarna hur de erinrade sig vad som hände och hur de placerade in dessa individuella minnen i sina livshistorier. Avhandlingen analyserar hur Edvardson och Klüger beskriver följderna av sina erfarenheter av Shoah och hur det förgångna och nuvarande blandas i deras texter. Callenholm studerar hur de bägge författarnas texter handskas med minnets sköra struktur, hur det kan ändras och omformas över tiden. Detta är en komplex process av förlust, sorg och kamp kring det återkommande traumatiska minnet. Avhandlingen tar också upp hur minnen uttrycks och hur erfarenheter av det förgångna konstrueras i vittnesmål via ett genusuppdelat perspektiv. Studien går ut på att visa hur Edvardson och Klüger, genom att beskriva sina egna mor-dotterrelationer, inte bara åstadkommer ett nytt fokus i en tidigare mansdominerad debatt, utan också tillför viktiga perspektiv på den kvinnliga upplevelsen av Shoah.

Även följande avhandling gick i språkets tecken, denna gång franska. **Chantal Albépart Ottesen** försvarade sin text *L'auto-reformulation corrective: une stratégie dans la production orale de FLE*. Disputationen ägde rum den 4 juni 2013 med professor Françoise Sullet-Nylander från Stockholms universitet som opponent. Avhandlingens syfte är att observera hur svenskar som lär sig franska betraktar sin språkliga output när de konfronteras med ett lingvistiskt problem. Studien baserar sig på empiriska data som består av inspelade intervjuer och uppgifter som gjordes med förstaårsstudenter.

Författaren använder en modell om två kategorier, L1 (franska som förstaspråk) och L2 (franska som andraspråk). Talproduktion från L1 (kategori 1) avbryts ofta av tvekan vilket kännetecknas av en uppsättning av fenomen, alltifrån tysta pauser till kommentarer. De flesta av dessa avbrott orsakas av ett kontrollsystem, en ”monitor” som internt kollar vårt tal medan det produceras eller efter att produktionen har nått artikuleringsstadiet. Talet kollas mot en intern modell av lexikal och grammatisk korrekthet. Om monitorns krav inte uppfylls kan en reparation äga rum så att talarens produktion till slut når den förväntade korrekta nivån.

På samma sätt kontrolleras L2-studenters tal under och efter produktionen. Monitorns arbetsmönster är i stor utsträckning samma som för L1, men reparationen genomförs inte nödvändigtvis på liknande sätt eftersom studentens interna grammatik och ordförråd inte är komplett och inte kan konsulteras lika snabbt som L1:s ordförråd och grammatik. L2-studenter förlitar sig på ett visst mått av förvärvad kunskap men de behöver också ges tid att referera till de inlärdade reglerna och mönstren eftersom upphämtandet av dessa ännu inte har blivit automatiska.

I denna studie observerar Albépart-Ottesen talproduktionen från svenska studenter som lär sig franska under första terminen av sina akademiska studier. De omformuleringar som studenter gör då de försöker nå en korrekt lösning för ett lingvistiskt problem står i fokus. Vi kan urskilja en steg-för-stegprocess genom vilken talarna förfinar sin produktion genom att föra fram hypoteser, av vilka var och en vanligen innefattar en liten modifikation, och försöker nå en acceptabel lösning. I en del fall kan vi se att talaren väljer att fokusera på de kommunikativa aspekterna istället för att fokusera på hur formellt korrekt talet är. Mot bakgrund av förvärvandeteorierna rörande L1 och L2, fokuseras denna studie på två svårighetsområden för svenska studerande: produktionen av *-ment*-verb samt produktionen av konjugerade verb.

Litteraturvetaren **Ulf Pettersson** gick den 11 oktober 2013 upp med avhandlingen *Text-medierade virtuella världar. Narration, perception och kognition*. Som opponent hade fakulteten kallat docent Paul Teningart från Lunds universitet. Hans avhandling erbjuder en syntes mellan olika teorier från intermediala studier, semiotik, gestaltningspsykologi,

kognitiv lingvistik, kognitiv psykologi, kognitiv poetik, läsaresponskritik, narratologi samt möjliga världsteorier anpassade till litteraturstudier. Målsättningen är att åstadkomma en transdisciplinär modell för transaktionen mellan text och läsare under läsande-

processen vilken resulterar i att läsaren upplever en mental virtuell värld. Pettersson utgår från W.J.T. Mitchells påstående att all media är mixad media, och använder sig av Charles Peirces ”trikotomier” av olika typer av tecken, och av relationen mellan representation (tecken), objekt och tolkare. Det implicerar att ett interpretamen kan utvecklas till ett mer komplext tecken, till exempel från ett symboliskt eller ikoniskt tecken. Detta förklaras in kognitiv vetenskap med att våra uppfattningar är multimodala. Vi kan lätt binda ihop ljud och symboliska tecken till bilder. Vår hjärna är i hög grad aktiv med att hitta strukturer och mönster, vilka matchas med strukturer som redan är lagrade i minnet. Kognitiv semantik hävdar att

sådana strukturer och schematiska mentala bilder formar basen för vår förståelse av begrepp. Inom kognitiv lingvistik visar Lakoffs och Johnsons teorier om begreppsliga metaforer att våra kroppsliga erfarenheter är fundamentala i både tanke och språk, och att abstrakt tanke konkretiseras av ett metaforsystem som grundas i våra kroppsliga, rumsliga erfarenheter.

Kognitiv vetenskap har visat att vi bygger situationsmodeller som baseras på vad texten beskriver. Dessa mentala modeller är samtidigt influerade av läsarens personliga kunskap om världen och tidigare erfarenheter. Läsare-responsteorier betonar antalet hål som en text lämnar åt läsaren att fylla i med hjälp av skrift. Forskning om ögonspårning avslöjar att folk använder mentalt bildskapande, både när de på nytt beskriver en tidigare sedd bild och när deras nya beskrivning baseras endast på verbal information om en bild.

Mentalt rum är små begreppsliga paket som konstrueras medan vi ränker och talar. En historia byggs upp av ett stort antal sådana rum, och synpunkt och fokus ändras konstant. Där finns flera möjliga kombinationer och relationer mellan mentala rum. För läsaren är det viktigt att separera dem likväl som att binda ihop dem. Mentala rum kan också blandas. I sin modell om integrations-nätverk beskriver Fauconnier och Turner fyra typer av blandning, där inputrummens strukturer blandas på olika sätt. En liknande handling av separation och fusion behövs när man håller på med olika diegetiska nivåer och fokaliseringar, samt frågan om vem som talar och vem som ser i texten. Ryan använder möjliga världsteorier från modallogik för att beskriva fiktiva världar såsom både möjliga och parallella världar. Under det att fiktiva världar är jämförbara med möjliga världar om de ses som mentala konstruktioner som skapas inom vår faktiska värld, måste de också behandlas som parallella världar med sin egen verkliga referensvärld från vilken deras egen logik kommer. Som läsare måste vi om-centrera oss själva in i denna fiktiva värld för att kunna handskas med angelägenheter som är omöjliga i vår egna verkliga

värld. Principen om minimal avgång hävdar att vi, under vår om-centrering, endast gör de anpassningar som är nödvändiga på grund av uttryckliga påståenden i texten.

Astrid Skoglund vid ämnet svenska språket försvarade sin text *Kommunikativa strategier i texter om tobaksavvänjning: Innehåll, argumentation och modellläsare*. Disputationsakten gick av stapeln den 3 oktober 2014 och opponent var professor Orla Vigsø, Göteborgs universitet. Avhandlingens syfte är att undersöka innehåll och kommunikativa strategier i texter som användes i ett projekt om tobakspolicy, som Sveriges regering delegerade till nationella Folkhälsoinstitutet ("Det nationella tobaksuppdraget 2008-2010"). Studien använder kommunikativa strategier som en övergripande term för det sätt på vilket texterna fullföljer det politiska uppdraget genom att anpassas för att passa olika mottagare i en diskursiv praktik som sätter upp riktlinjer för kommunikation mellan experter och användare, samt hur dessa strategier är synliga i de studerade texterna.

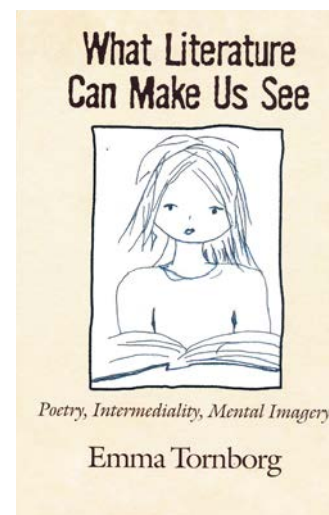

Materialet består av sex guider för vårdpersonal och tio broschyrer för rökare. Studien utgörs av en textfokuserad kritisk diskursanalys som kombinerar metodologiska redskap från olika lingvistiska traditioner. Dessa är i huvudsak tagna från kritisk textlingvistik, ny retorik och sociosemiotik. Studiens huvudfråga är hur en statlig auktoritets uppdrag, att influera genom texter, kombineras med idéer om rökarnas bemyndigande. Undersökningen problematiserar hur texternas innehåll och form relaterar till myndighetens uppdrag att utöva inflytande, samt för motiveringsintervjuer som en diskursiv praktik med ett bemyndigandeperspektiv på ändringar i livsstil.

Analysen visar att kontrollerande idéer och begrepp rörande rökares bemyndigande existerar parallellt i myndighetstexter om rökavvänjning. De kontrollerande elementen är tydligast de delar av handledningarna som handlar om grupper som i sina möten med vårdpersonal inte visar något intresse eller vilja att sluta röka. I de studerade broschyrerna är de kontrollerande elementen mest märkbara i de som riktar sig mot operationsspatienter, ungdomar och blivande föräldrar. Båda materialgrupperna – handledningar och broschyrer – ger icke desto mindre intrycket av att ha designats så att de ska vara kompatibla med en patientcentrerad diskursiv praktik. Detta är till exempel märkbart i förekomsten av associativa och dissociativa argumentationsstrategier vilka legitimerar eller tonar ner kontrollelementen.

Ännu en litteraturvetare, **Emma Tornborg**, disputerade den 21 november 2014. Titeln på hennes avhandling var *What Literature Can Make Us See: Poetry, Intermediality, Mental Imagery*. Opponerade gjorde docent emerita Valerie Robillard, Rijksuniversiteit Groningen.

I sin avhandling undersöker Tornborg vilken typ av mentala bilder som ekfrastisk och piktorial poesi kan framkalla, hur tid representeras i denna typ av poesi, samt hur läsare upplever den temporalitet som den representerar. Ekfrasis (en verbal representation av en statisk, visuell, ikonisk representation) och piktorialism (ett fenomen som uppträder när den fiktiva världens realitet i texten – antingen psykologisk eller fysisk – representeras som bild) är intermediala begrepp. Ekfrastiska och piktoriala texter refererar och representerar statiska, visuella, ikoniska media såsom målning, fotografi och skulptur på olika sätt och olika grad. I avhandlingens första del diskuterar Tornborg intermedial teori och tidigare forskning om ekfrastisk och piktorial poesi, samt presenterar sitt bidrag till fältet. Efter att ha undersökt begreppen ekfrasis och piktorialism tillämpar hon kognitiv forskning om mentala bilder på ekfrastisk och piktorial poesi för att utröna vilken typ av mentala bilder som texterna kan generera, beroende på deras innehåll och struktur likväl som hur den mänskliga hjärnan fungerar. Mentala bilder har en massa gemensamt med verkligt seende: hjärnan behandlar mentala och verkliga bilder lika. Så vad blir då implikationen av detta för studien av verbalt framkallade bilder? Slutligen undersöker författaren hur ekfrastiska och piktoriala texter kan representera tidens gång likväl som stillastående tid. Hon presenterar en modell för att kartlägga relationerna mellan ekfrasis och temporalitet. Hur representerar ett ekfrastiskt poem en källbild som representerar antingen stillastående eller tidsmässigt flöde? I denna sektion diskuteras också relationen mellan ljud och temporalitet. Genom hela avhandlingen understöds de teoretiska begreppen av litterära exempel och analyser. Bland exemplen finns poem av Tomas Tranströmer, Wisława Szymborska, William Carlos Williams, Ella Hillbäck och många andra.

Ida Ohlsson Al Fakir från historieämnet lade den 6 mars 2015 fram sin avhandling *Nya rum för medborgarskap. Vetenskap och politik i "Zigenarundersökningen" - en socialmedicinsk undersökning av svenska romer 1962-1965*. Professor Teemu Ryymin från Universitetet i Bergen var opponent. Hennes avhandling studerar Zigenarundersökningen. Detta var en socialmedicinsk studie över svenska romer som genomfördes 1962-1965. Studien finansierades av svenska Arbetsmarknadsstyrelsen som ville ha vetenskaplig information om alla vuxna romer för att kunna planera för vidtagandet av riktade åtgärder. Det socialmedicinska teamet använde sig av en rad olika medicinska och sociala tekniker. De drog samman olika former av data från de molekylära och sociala nivåerna och lade till "objektiva" handlingar från allmänna institutioner. Detta resulterade i skapandet av detaljerade och omfattande indi-

viduella personakter. På basis av dessa akter formulerade en expert på allmän hälsa som hade hand om de socialmedicinska undersökningarna, John Takman, ett professionellt utlåtande om varje individ och familj. Medan undersökningen genomfördes kom nya verenskapliga och sociala frågor upp i ljuset. Det ledde till att den ursprungliga begränsade undersökningen, som bara omfattade en mindre grupp romer, utvecklades till ett omfattande forskningsprojekt som täckte alla de som identifierades som svenska romer. Avhandlingen analyserar denna utvidgning genom att använda metodologiska redskap från vetenskap och teknologi. Dessa fokuserar på reflexiviteten mellan de vetenskapliga aktörernas målsättningar och de sociala förhållanden och problematiseringar som omger dem. På detta sätt påverkar vetenskap och politik varandra vilket också betyder att man drar vetenskapliga gränser som tjänar att etablera epistemisk auktoritet.

Ohlsson Al Fakir utgår i sitt arbete från Engin F. Isins teori om socialt medborgarskap och dess växlingar såsom det konstitueras i dess ovissa och kontextualiserade sociala praktiker. Hon utgår även från Franca Iacovettas studie över kanadensiska portvaktens arbete i Kanada under kalla kriget. Utifrån detta undersöker avhandlingen hur de med tiden alltmer aktiva experterna och sakkunniga skapade nya dimensioner för medborgarskap. Mot bakgrund av detta drar hon slutsatsen att de vetenskapliga-politiska undersökningarna rörande problematiserade medborgarskap och medborgare i Sverige på 1960-talet dels definierade avvikelse och dels normalitet. Detta betyder att mätningar och klassificeringar bidrog till att konstituera de som mätte och klassificerade – alltså experterna och de sakkunniga – som välartade medborgare som överensstämde med den tidens normer om professionalism och expertis. Romerna, däremot, kom kontinuerligt att konstrueras som problematiska medborgare. Vetenskapliga-politiska aktiviteter rörande de svenska romerna på 1960-talet kom med andra ord att skapa nya dimensioner av socialt medborgarskap, där såväl normalitetens som avvikelserns innehåll kom att nyanseras och (om-)definieras.

Hans Hägerdal

Tidigare nummer av HumaNetten hittar du under rubriken
Publikationer på Inu.se/fakulteten-for-konst-och-humaniora/

- Vårnumret 2015 reflekterar över 2014 års valresultat, sakprosan som begrepp och språkets böjningar samt tänker på tankesmedjan Humtank
- Höstnumret 2014 firar förläggaren m.m. Peter Luthersons födelsedag, följer norrmannen Peter Hauuffs äventyr i (förra) sekelskiftets Indokina samt tar en djupare titt på en serie kopparstick från 1700-talet
- Vårnumret 2014 är en festskrift till nordisten Per Stille som under året håller på att gå i pension, varför innehållet till stor del kretsar kring runor
- Höstnumret 2013 sysslar med makt, kritik och subjektivering i Foucaults anda, fortsätter att fundera över arbetets eventuella mening samt firar 100-årsminnet av Martha Sandwall-Bergströms födelse
- Vårnumret 2013 funderar över arbetets mening, bytandet av livsstil under stenåldern samt förekomsten av varumärken och andra tidsdetaljer i modern litteratur
- Höstnumret 2012 intresserar sig för det aldrig sinande intresset för Hitler, modernitet och genus hos Wägner och Nordström, undervisning i franska samt åldrandet och språket.
- Vårnumret 2012 är en festskrift till litteraturvetaren Ulf Carlsson, och innehåller texter om såväl verkliga författarskap som gojor och musicerande vildsvin.
- Höstnumret 2011 ser tillbaka på efterkrigsdeckaren, studerar våldets filmiska ansikten, fortsätter i spåren efter holländaren Van Galen samt betraktar en småländsk kulturrevolution
- Höst 2010-Vår 2011 funderar över bibliotekets idé och Ryszard Kapuściński oefterhärmliga sätt att skriva reportage
- Vårnumret 2010 handlar bland annat om deckaren som spegling av verkligheten, individuella studieplaner och Van Galens memorandum
- Höstnumret 2009 behandlar bl a våra polisstudenters språkbehandling, Nina Södergrens poesi och berättelserna om den danska ockupationstiden
- Vårnumret 2009 minns särskilt en av ”de fyra stora” svenska deckarförfattarna, H. K. Rönblom, samt tar upp ”Kampen om historien”.
- Höstnumret 2008 ställer frågan om samerna tillhör den svenska historien samt försöker höra den Andres röst bakom kolonialismens slöjor.
- Vårnumret 2008 behandlar såväl dagens miljöaktivism som (förra) sekelskiftets intellektuella ideal och en ny läsning av Beckett's Tystnaden.
- Vår och Höst 2007 är ett dubbelnummer som spänner mellan Carl von Linné och Vic Suneson, mellan intermedialitet och historiemedvetande
- Höstnumret 2006 handlar bl.a. om vägarna till ett akademiskt skriftspråk och om slavarna på Timor.
- Vårnumret 2006 tar upp den diskursiva konstruktionen av ”folkbiblioteket”, kvinnors deltidsarbete, Maria Langs författarskap samt funderar över muntlig historiskrivning.
- Höstnumret 2005 gör nedslag i vietnamesisk historia, i indisk och sydafrikansk litteratur samt ger en posthum hyllning till Jacques Derrida.
- Vårnumret 2005 behandlar bl.a. intertextualitet i poplyriken, Stieg Trenter och ett yrke i förändring.
- Höstnumret 2004 tar en titt på tidningarnas familjesidor, den kanske gamla texten Ynglingatal och den nya användningen av verbet äga.

- Vårnumret 2004 för oss på spännande litterära vägar.
- Höstnumret 2003 rör sig fritt över horisonten, från Färöarna till Lund, från tingsrätter till tautologier.
- Vårnumret 2003 är ett blandat nummer där vi bl.a. bevistar en internationell konferens om sexualitet som klassfråga och möter idrottshjälten Gunder Hägg.
- Höstnumret 2002 behandlar etniska relationer.
- Vårnumret 2002 ägnas helt och hållet åt temat genus.
- Höstnumret 2001 domineras av texter från årets Humanistdagar och från ett seminarium om historie- ämnets legitimitet.
- Vårnumret 2001 försöker svara på frågan: ”Where did all the flowers go?”
- Höstnumret 2000 gör oss bekanta med en filosof, en överrabbin och en sagoberätterska.
- Vårnumret 2000 diskuterar frågor kring historiens slut, litteraturvetenskapens mening, översättningar och den moderna irländska romanen.
- Höstnumret 1999 speglar årets Humanistdagar vid Växjö universitet.
- Vårnumret 1999 rör sig såsom på vingar och berättar om nyss timade konferenser i Paris och Växjö.
- Höstnumret 1998 Här går det utför! Såväl med svenskan i Amerika och den tyska litteraturen i Sverige som med Vilhelm Mobergs sedebetyg.
- Vårnumret 1998 bjuder på en ’lycklig humanistisk röra’ av europeiska författare, svenska lingon i fransk tappning och stavfel(!).
- Höstnumret 1997 speglar årets Humanistdagar som hade temat Möten Mellan Människor.